

378.4(497.5Zagreb)''1874/1918''

378.4-057.166

Primljeno: 5. 12. 2023.

Prihvaćeno: 26. 4. 2024.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22586/pp.v43i66.28048>

*Tatijana Petrić**
*Hrvoje Mandić***

Podvornici i pedeli Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874. – 1918.: regulacija statusa i položaja

Autori u radu, pozivajući se na izvorno gradivo Sveučilišta u Zagrebu i mjerodavnu literaturu, govore o ulozi podvornika i pedela na Kraljevskom sveučilištu u Zagrebu. Podvornici su kao sveučilišni administrativni službenici bili nezaobilazni za održavanje sveučilišne zgrade, a pedel je bio zadužen za poslove u pisarnici i razne sveučilišne ceremonije poput inauguracije rektora, doktorskih promocija i raznih državnih procesija poput tijelovske, kad je stupao u svečanom odijelu. Uvjet za stjecanje radnoga mjesta sveučilišnoga podvornika i pedela bila je dugogodišnja vojnička služba s činom dočasnika Kraljevskoga ugarsko-hrvatskog domobranstva. U radu je analizirana uloga i djelovanje pedelske odnosno podvorničke službe na Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu od 1874. do 1918. godine.

Ključne riječi: podvornici, pedeli, Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I., dočasnici, Jakov Herceg

* Tatijana Petrić, Središnji ured za koordinaciju s knjižnicama, Sveučilište u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: tpetric@unizg.hr

** Hrvoje Mandić, Središnji ured za digitalizaciju, Sveučilište u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: hmandic@unizg.hr

Pregled dosadašnjih istraživanja

Povijest modernoga sveučilišta u Zagrebu od 1874. u hrvatskoj je historiografiji solidno obrađena tema. Objavljene su mnoge monografije, zbornici, spomenice, znanstvene knjige i radovi u časopisima.¹ Među njima se ističu *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*² i *Spomenica akademickog senata Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874.-1924.*, u kojima se nalaze vrijedni dokumenti relevantni za ovu tematiku.³ Jaroslav Šidak objavio je zapaženu dvosveščanu *Spomenicu u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*.⁴ U novije vrijeme objavljena je *Spomenica 1669.-2019.*, glavne urednice Mirjane Polić Bobić, povodom 350. obljetnice Sveučilišta u Zagrebu.⁵ Unatoč obilju literature, pedeli Sveučilišta u Zagrebu rijetko su bili predmetom istraživanja. Jedini znanstveni članak koji se bavi ovom temom u hrvatskoj historiografiji napisao je Velimir Veselinović, temeljeći svoje istraživanje na Zbirci personalnih spisa zaposlenika Sveučilišta u Zagrebu 1874. – 1946. iz Arhiva Sveučilišta.⁶ Njegov rad važan je temelj za daljnje istraživanje uloge pedela na Sveučilištu u Zagrebu. Osim što je to prvi znanstveni članak o toj temi, rad je vrijedan za potrebe ovoga istraživanja jer je korišten dio gradiva Arhiva Sveučilišta u Zagrebu i napravljen je vrlo dobar istraživački temelj za istraživanje uloge pedela.

Predmet ovoga članka su podvornici i pedeli Sveučilišta u Zagrebu od otvaranja modernoga sveučilišta 1874. do 1918. godine. Rad se temelji na arhivskom gradivu koje se čuva u Rektoratu Sveučilišta, kao i na digitalnim platformama na kojima su dostupna djela iz toga razdoblja. Analizom dokumenata koji se čuvaju u Općim spisima od 1874. do 1918., pod oznakom HR-UNIZG-1 Sveučilište u

¹ Tihana Luetić, „Studenti iz Splita na Mudroslovnom fakultetu Kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (1874.-1914.)”, *Kulturna baština* 45 (2019): 173-196; Tihana Luetić, „Studentska mladež u Narodnom pokretu 1903. godine”, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* XV (2013), br. 1: 51-58; Tihana Luetić, „Studenti iz Dalmacije na Pravnom fakultetu Kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874. –1918.”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 64 (2022): 211-264; Dunja Modrić-Blivajs, „Doprinos zagrebačkih srednjoškolskih profesora iz razdoblja 1883.-1903. razvoju Akademije i Sveučilišta”, *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 33 (2015): 239-263.

² *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874.-1899.* (Zagreb: Akademicki senat kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I., 1900).

³ *Spomenica akademickog senata Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874.-1924.* (Zagreb: Zaklada tiskare narodnih vladara, 1925).

⁴ *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, sv. I i II, ur. Jaroslav Šidak (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969).

⁵ *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669. – 2019.*, ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019).

⁶ Velimir Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, *Historijski zbornik* LXXV (2022), br. 2: 313-332.

Zagrebu, serija Opći spisi,⁷ identificirani su relevantni dokumenti koji se odnose na podvornike i pedele, uključujući nove arhivske materijale koji obrađuju izbor za radna mjesta podvornika i pedela, izvještaje o izborima te naputak koji opisuje njihove obveze. Navedeni dokumenti obuhvaćaju prve 44 godina djelovanja Sveučilišta.

Uvodna razmatranja

Car Svetoga Rimskog Carstva i ugarsko-hrvatski kralj Leopold I. priznao je 23. rujna 1669. status i povlastice sveučilišne ustanove tadašnjoj Isusovačkoj akademiji u slobodnom i kraljevskom gradu Zagrebu. Odlukom koju je donio Sabor Hrvatskoga Kraljevstva 3. studenog 1671. prihvaćena je prema kraljevskoj odluci 1669. kao godina utemeljenja Sveučilišta u Zagrebu. Isusovački red vodio je Akademiju sve do 1773., kad odlukom pape Klementa XIV. red biva ukinut. Carica i kraljica Marija Terezija dekretom iz 1776. utemeljila je Kraljevsku akademiju znanosti (*Regia Scientiarum Academia*) s tri studija ili fakulteta: Filozofskim, Bogoslovnim i Pravnim. Suvremeno sveučilište osnovano je u drugoj polovini 19. stoljeća. Hrvatski sabor je 1861., na poticaj velikoga pokrovitelja hrvatske prosvjete, kulture i umjetnosti biskupa Josipa Jurja Strossmayera, donio zakonsku osnovu o Sveučilištu u Zagrebu. Car Franjo Josip prilikom boravka u Zagrebu 1869. potpisao je zakonski članak o Sveučilištu u Zagrebu, a novi zakonski članak dobio je vladarevu sankciju 5. siječnja 1874. Na tim je osnovama 19. listopada 1874. svečano otvoreno moderno sveučilište u Zagrebu, nazvano Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. (dalje: Sveučilište). Na svečanosti otvorenja vladara je zastupao ban Ivan Mažuranić.⁸ Prvi rektor Sveučilišta bio je redoviti profesor povijesti Matija Mesić s Mudroslovnoga fakulteta, a Sveučilište je tada imalo četiri sastavnice: Bogoslovni, Pravoslavni i Mudroslovni fakultet te Medicinski, koji je bio u nastanku. U pregledu razvoja Sveučilišta od 1874. do 1918. važno je razmotriti i položaj nižih službenika unutar njega. Uvidom u gradivo Arhiva Sveučilišta pronađeni su zakoni, pravilnici o ustroju radnih mjesta, zakon o natječajnom postupku te naputci o poslovima i obvezama, što pokazuje važnost položaja sveučilišnih službenika, o kojima se gotovo ništa ne zna.

⁷ Stjepan Lakušić, *Statut Sveučilišta u Zagrebu* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2023), Virtualne zbirke Sveučilišta u Zagrebu, pristup ostvaren 30. 4. 2024., <https://unizg.eindigo.net/?pr=i&id=32917>.

⁸ Željko Holjevac, „Kraljevska akademija znanosti i Pravoslavna akademija 1776. – 1874.,” u: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), 30-38; Tihana Luetić, „Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu 1874. – 1918.,” u: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), 40-43.

Pojmovi „pedel” i „podvornik” prema Hrvatskom jezičnom portalu označavaju osobu koja obavlja svakodnevne sitne poslove u nekoj ustanovi.⁹ U *Rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića piše da „pedel” dolazi od njemačkoga *Pedell* i označava podvornika na fakultetima, dok „podvornik” označava osobu koja obavlja svakodnevne sitne poslove u nekoj ustanovi.¹⁰ Pedeli su bili važni službenici na brojnim srednjovjekovnim europskim sveučilištima tijekom povijesti, zaduženi za niz dužnosti.¹¹

Za razumijevanje uloge pedela i podvornika na Sveučilištu važni su dokumenti objavljeni u *Spomenici na svetčano otvaranje Kralj. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, prvoga Hrvatskoga, dana 19. listopada 1874.* U njoj nalazimo zakonski članak Sabora Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 5. siječnja 1874. o ustrojstvu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.¹² U paragrafu 32. toga zakona piše da u djelokrug Akademskoga senata (dalje: Senat) spadaju svi općeniti upravni, znanstveni i disciplinarni poslovi odnoseći se na Sveučilište, kao i svi drugi poslovi koji mu pripadaju po posebnim zakonima, ustanovama ili zakladnim naredbama privatnih osoba. „Njemu su podčinjeni svi sveučilišni činovnici u koje spadaju knjižničar, aktuar, koji je ujedno i kvestor, pisar, pedel i podvornici knjižničarski, senatski i fakultetski.”¹³ Ustrojnim zakonom od 5. siječnja 1874. sistematski su određena činovnička mjesta – knjižničar, aktuar (koji je istovremeno kvestor) i jedan pisar. Promjenom ustrojnoga zakona i provedbom reforme zakona od 6. listopada 1894. dopunjen je zakonski članak od 5. siječnja 1874., kojim se među ostalim utvrđuje da su ustanovljeni petogodišnji dodaci i beriva sveučilišnoga činovničkog osoblja.¹⁴ Kao što vidimo iz zakona i naredbe iz 1874., mjesta sveučilišnoga podvornika i pedela nisu bila popunjena, a činovnička mjesta kvestora (aktuara) i sveučilišnoga pisara jesu.¹⁵

Da bi se proveo zakon o uređenju Sveučilišta od 5. siječnja 1874., Kraljevska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, izdala je posebnu naredbu 4. rujna 1874. (br. 3.715). Njome se određuje način izbora i vrijeme nastupa akademskih vlasti, propisuje postupak pri upisu i uređuju neki posebni odnosi bogoslovaca te se utvrđuje kada i kako će se sastavljati red predavanja i kako će se postupati

⁹ „Pedel”, Hrvatski jezični portal, pristup ostvaren 19. 7. 2023., https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eV9jURE%3D.

¹⁰ Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika* (Zagreb: Novi Liber, ³1998), 743 i 788.

¹¹ Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 312.

¹² *Spomenica na svetčano otvaranje Kralj. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, prvog Hrvatskoga, dana 19. listopada 1874.* (Zagreb: Tiskarna Dragutina Albrechta, 1875), 49.

¹³ *Spomenica na svetčano otvaranje Kralj. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, 54.

¹⁴ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 19.

¹⁵ Fran Pevalek obnašao je dužnost kvestora, a Josip Jugović dužnost sveučilišnoga pisara. *Akademické oblasti, osoblje i red predavanja na kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu u zimskom proljeću 1874./75.* (Zagreb: Tiskom Dragutina Albrechta, 1874), 10.

kod oprosta i plaćanja naukovine. Prema navedenim zakonima i naredbama, ban Ivan Mažuranić svečano je otvorio Sveučilište 19. listopada 1874.¹⁶

U Zakonu o ustroju i uređenju Sveučilišta od 6. listopada 1894. u Odsjeku IV, o naukovini, plaćama i nagradama za profesore i svekoliko ostalo sveučilišno osoblje, u paragrafu 74. stoji da je knjižničar uvršten u VII. nadnevni razred s godišnjom plaćom od 1.400 forinti. Nadalje, u paragrafima 75. i 76. piše da aktuar, koji je istovremeno kvestor, spada u X. nadnevni razred s godišnjom plaćom od 600 forinti, dok je pisar bio u XII. nadnevnom razredu s godišnjom plaćom od 400 forinti. Beriva aktuara preinačena su zakonom od 16. rujna 1876., čime mu je plaća povišena na 1.000 forinti, a on je uvršten u IX. nadnevni razred. Zakonskom naredbom od 6. listopada 1894. svi dotadašnji zakoni stavljeni su izvan snage, reformirana su beriva činovničkoga osoblja i uvedena nova činovnička mjesta, poglavito u sveučilišnoj knjižnici. Naziv „aktuar” je ukinut, umjesto njega uvodi se „sveučilišni tajnik”. Za manipulacijsku struku otvara se više radnih mjesta pisara s osnovnom plaćom od 500 forinti.¹⁷ Nadalje, sveučilišni činovnici u svojim platnim razredima izjednačeni su s drugim zemaljskim činovnicima, a sveučilišne činovnike imenuje ban na prijedlog Senata. Od otvorenja Sveučilišta služio je sveučilišni tajnik, ujedno kvestor, Franjo Pevalek, koji je 30. rujna 1874. imenovan aktuarom, a od 5. studenog 1894. sveučilišnim tajnikom, odnosno kvestorom.¹⁸ U paragrafima 77. i 78. stoji da profesorima i činovnicima pripada stanarina kao i ostalim činovnicima ovih kraljevina, dok sveučilišni podvornici uživaju sva beriva i pristojbe podvornika Zemaljske vlade. Sveučilište je imalo vlastitoga sveučilišnog propovjednika, koji po sistematizaciji radnih mjesta nije pripadao u red sveučilišnih propovjednika. Zakonom je imao određenu nagradu od 500 forinti, a nedjeljama i blagdanima obavljao je službu Božju i držao propovijed u akademskoj crkvi.¹⁹

Ključni dokumenti koji tumače nastanak podvorničke službe (pedela i podvornika) i samu sistematizaciju radnih mjesta jesu *Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, dokumentacija natječaja za prijam u službu podvornika i pedela te izvješća prodekana o izboru podvornika i pedela. Naputak se temelji na *Zakonskom članku ob ustrojstvu*

¹⁶ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 7.

¹⁷ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 127.

¹⁸ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 128.

¹⁹ Prvi sveučilišni propovjednik bio je umirovljeni školski nadzornik i zač. kanonik Senjsko-modruške biskupije Stjepan Sabljak, koji je istu čast vršio na Pravoslavnoj akademiji. Sabljak je dužnost obavljao do 1882., kad ga je zamijenio bilježnik Duhovnoga stola i obrednik nadbiskupa zagrebačkoga dr. Matija Matina. Nakon Matinina odlaska propovjednik je sveučilišni profesor dr. Ivan Bujanović, koji je 1894. napustio dužnost i nakon njega nije namješten drugi sveučilišni propovjednik. *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 129.

sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu iz 1874.,²⁰ što je vidljivo iz poglavlja 2., čl. 5. (slika 1). U 5. članku Napatka navode se dužnosti koje je pedel obnašao na Sveučilištu. U prvom redu, bio je odgovoran za mir i čistoću sveučilišne zgrade, vodio je nadzor nad sveučilišnom zgradom, bio odgovoran za svakodnevno otvaranje i zatvaranje predavaonica te njihovo redovito čišćenje, prijavu štete u zgradi, nabavu inventara za dvorane i primanje pošte sveučilišnih profesora i studenata. Morao je redovito obavještavati profesore i studente o promjenama na sveučilišnoj oglasnoj ploči. Nadzirao je poslovanje fakultetskih i senatorskih podvornika, sudjelovao u dodjeli sveučilišnih diploma, nosio svečano odijelo i žezlo (*pedum*) u prilikama koje su uspostavljene posebnom odredbom Senata. Primao je od sveučilišne kvesture tiskanice za prodaju i razdjelu, a novac od prodaje morao je polagati u sveučilišnu blagajnu nakon završetka svakoga semestra. U slučaju duže potrebe bio je dužan podupirati sveučilišnu kvesturu u njezinim poslovima. Zato je pedel morao znati lijepo i ortografički pisati te pored toga poznavati financijsku službu, vodio je sveučilišnu pisarnicu, službene knjige i službeni dnevnik. Nadalje, morao je poznavati sve sveučilišne svečanosti, poglavito one u kojima su se rektor i senatori svečano služili svojim insignijama, brinuo se o ukrašavanju dvorana u kojima su se obavljale sveučilišne svečanosti i morao je poduzeti nužne pripreme za stroge ispite i promocije.²¹ Pedel je imao osiguran stan u sveučilišnoj zgradi i drva na teret Vlade.²²

U Napatku je istaknuto da vrhovni nadzor nad činovničkim i podvorničkim osobljem obavljaju rektor i Senat.²³ Predstojnici sveučilišnih zavoda nadziru neposredno svoje podvornike, pisare, dnevničare i pedele. Senat je imenovao pedela i podvornika, koji su stupanjem na dužnost morali polagati zakletvu rektoru Sveučilišta, pri čemu je pedel vodio nadzor nad sveučilišnim podvornicima. Imenovanje pedela nije u suglasnosti s člankom 36. zakonskoga članka o ustrojstvu Sveučilišta iz 1874. jer pedel ima status kraljevskoga činovnika kojega bira ban na prijedlog Senata.²⁴

Prema Napatku, podvornici su trebali znati čitati i pisati, morali su točno obavljati svoje dužnosti, čuvati službenu tajnu, biti poslušni svojim poglavarima i paziti na postojeće zakone i propise. Bilo im je zabranjeno bavljenje poslovima koji

²⁰ „Zakonski članak ob ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu”, u: *Spomenica na svetčano otvaranje*, 49-67. Vidi mrežnu poveznicu: <https://unizg.eindigo.net/?pr=i&id=12863>.

²¹ Hrvatska (dalje: HR) – Sveučilište u Zagrebu (dalje: UNIZG) – fond 1. Opći spisi, 1874. – 1918. (dalje: 1. Opći spisi), Napatka za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879, 1-15.

²² HR-UNIZG-1. Opći spisi, Kraljevska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 28. 2. 1890.: ur. br. 78-1890.

²³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Napatka za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879, 2-3.

²⁴ *Spomenica na svetčano otvaranje*, 54-55.

bi bili na štetu službe ili vrijeđali pristojnost i vanjski ugled činovnika.²⁵ Morali su osobno dostavljati službena pisma mjesnom adresatu, a vanjskim adresama preko pošte. U opisu njihova posla bilo je dostavljanje pošte Sveučilištu, akademičkim oblastima, zavodima i uredima te adresiranje primitka izručene pošiljke, spisa, pisama ili potvrda u dostavnu knjigu. Bilo im je zabranjeno ostavljati dostavnu knjigu ili ju nositi sa sobom prilikom dostavljanja pošte.²⁶ Uz ostale dužnosti, podvornici su održavali sveučilišnu zgradu, urede, zavode i dvorane, a kad nije bilo ložača peći za grijanje, preuzimali su taj posao. Morali su biti na usluzi profesorima, činovnicima i pedelu u službenom poslu. Podvornici koji su radili u sveučilišnim zavodima morali su najprije slijediti naredbe i naputke svojih predstojnika, ali su i dalje bili podređeni Senatu.²⁷ Činjenice pokazuju da je Kraljevska zemaljska vlada u zakonu o Sveučilištu sistematizirala radna mjesta podvornika i pedela na Sveučilištu prije donošenja naredbe br. 3.715. od 4. rujna 1874.

Natječaj za popunjavanje ispražnjenoga mjesta sveučilišnoga podvornika i pedela 1874.

Radno mjesto sveučilišnoga podvornika i pedela postojalo je još od 1777. na Kraljevskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, prethodnici modernoga sveučilišta. Rektorat Sveučilišta na temelju § 36. zakonskoga članka o ustrojstvu 27. rujna 1874. raspisao je natječaj za popunjavanje radnih mjesta pedela i dvojice podvornika u *Narodnim novinama*.²⁸ Na temelju natječajne dokumentacije za radno mjesto pedela evidentno je da se prijavilo 20 molitelja, a za radno mjesto dvojice podvornika devet molitelja.²⁹

Na svojoj sjednici 9. listopada 1874. Senat Sveučilišta imenovao je red. prof. dr. Antuna Križana, prodekana Bogoslovnoga fakulteta, da pošalje Senatu izvješće o izboru kandidata. Senat je uputio prodekana Križana na postojeće zakonske

²⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879, 3-4.

²⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879, 16-17.

²⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879, 17.

²⁸ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Natječaj za radno mjesto pedela i podvornika kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I., Molba Petra Fageta, 20. 1. 1875.: ur. br. 1-20-1875.

²⁹ Za radno mjesto pedela prijavili su se molitelji Tomo Vukelić, Tomo Orešković, Đuro Poljak, Stjepan Klapčec, Josip Korpar, Antun Rajković, Šimun Čaćić, Stjepan Končar, Vinko Fortura, Josip Kraš, Jakov Herceg, Aleksa Stanivuković, Jakov Starčević, Vencel Černošovský, Petar Sokolić, Belizar Braunsperger, Sava Kozanović, Josip Elmayer, Mijo Stanković i Vatroslav Lončarević, a za radno mjesto podvornika Dragutin Karas, Pave Đuzeta, August Kopic, Pavao Galović, Jakov Starčević, Ivan Šenija, Mato Lojen i Josip Brozenik. HR-UNIZG-1. Opći spisi, Natječaj za radno mjesto pedela i podvornika kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I., 15. 1. 1875.: ur. br. 1-20-1875.

članke o namještanju isluženih dočasnika od 27. veljače 1873. i članak, odnosno naredbu od 8. travnja 1873. prema kojoj isluženi dočasnici imaju prednost u zapošljavanju u javnoj službi.³⁰ U izvješću od 17. listopada 1874. koje je Križan uputio Senatu navodi se da se prijavilo 20 molitelja s više ili manje potpunom dokumentacijom na natječaj za pedela. Trinaestorica od prijavljenih služila su u vojsci, a među njima trojica imaju impresivne vojničke karijere: Tomo Vukelić, Jakov Starčević i Mirko Radanović. Križan u izvješću navodi da ih ima više među moliteljima koji su iskazali da su u svakom pogledu vrlo sposobni za radno mjesto pedela na Sveučilištu te da mu je bilo vrlo teško donijeti sud zbog svih zasluga, sposobnosti i moralnih kreposti molitelja. Na prvome mjestu predložio je Tomu Vukelića iz sljedećih razloga: ima šest godina pučke škole i tri godine vojne škole s dobrim uspjehom, zbog dobrog uspjeha u vojnoj školi stupio je kao dočasnik u kraljevsku vojničku službu i služio kao dočasnik 20 godina. Zatim, sve vrijeme vojničke službe bio je namješten u pisarni vojne oblasti, što jasno dokazuje da posjeduje sva svojstva i vrline koje mora imati pedel Sveučilišta. „Sve svjedodžbe dokazuju, da se je on uvijek posve ćudoredno u životu ponašao, te uvijek svoje dužnosti savjesno vršio. Radi marljivosti i revnosti od svojih poglavara si je posebnu pohvalu stekao. Zna i piše hrvatski i njemački posve dobro, a pismo mu je vrlo lijepo i čisto. Bio je kod katastra pet godina, te je kod mjerenja šuma radio posao o računima, dvije godine bio je dnevničarom kod kraljevske zemaljske blagajne, a sada je podvornikom kod kraljevskog županijskoga stola u Zagrebu i ima četrdeset godina.” Na drugome mjestu Križan je predložio vrlo zaslužna i u svakom pogledu sposobna molitelja Jakova Starčevića, dnevničara pri Kraljevskoj zemaljskoj blagajni. Na trećemu mjestu predložio je Mirka Radanovića, dnevničara kod gradskoga suda u Zagrebu, kao posve sposobnoga molitelja za službu pedela.³¹ Kad je riječ o izboru dvojice kandidata za radno mjesto podvornika na Sveučilištu, Križan je Senatu predložio dvojicu bivših dočasnika, Miladina Višnića³² i Jakova Starčevića³³, koji su se prijavili na natječaj za radno

³⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Natječaj za radno mjesto pedela i podvornika kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I., 15. 1. 1875.: ur. br. 1-20-1875.

³¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Izvješće prodekana red. prof. dr. sc. Antuna Križana upućeno akademikom senatu u Zagrebu, 17. 10. 1874.: ur. br. 1-20-1875.

³² Miladin Višnić rođen je 9. rujna 1835. u Popovu Selu u slunjskom kotaru. Služio je kao dočasnik 13 godina. „Miladina Višnića dakle mora slavni senat podijeliti prvo mjesto podvornika na kraljevskom sveučilištu. Što se tiče drugoga mjesta podvornika na kraljevskom sveučilištu, nije slavni senat vezan zakonom o namještanju isluženih dočasnika, jer od natjecatelja nijedan nije, izuzev Miladina Višnića ispunio sve uvjete, koje zakon zahtijeva, premda među njima ima takvih, koji su služili u vojsci.” HR-UNIZG-1. Opći spisi, Izvješće prodekana red. prof. dr. sc. Antuna Križana upućeno akademikom senatu u Zagrebu, 17. 10. 1874.: ur. br. 1-20-1875.

³³ „Jakov Starčević – dnevničar kod kraljevske zemaljske blagajne. Rodio se u Klancu, otočkoj pukovniji, 28. godina star, oženjen bez djece. On se nalazi u vojničkoj službi kao dočasnik kroz osam godina i tri mjeseca. Trenutno je na dopustu u Zagrebu, dok dobije civilnu službu, služi već deset mjeseci kao dnevničar kod kraljevske zemaljske blagajne. Po naredbi carskog kraljevskog vojnog zapovjedništva bio je činovnikom kod kotarskog ureda u Perušiću, poslije dnevničarom kod carskog

mjesto pedela, no Križan ih nije mogao prijaviti zbog kvaliteta drugih kandidata, pa ih je predložio za podvornike.³⁴ Senat je na svojoj sjednici 23. listopada 1874. jednoglasno izabrao samo jednoga podvornika – Petra Fageta.³⁵

Rektorat Sveučilišta na temelju § 36. zakonskoga članka o ustrojstvu Sveučilišta imao je potrebu ponovno 9. studenog 1874. raspisati natječaj za popunu mjesta pedela i dvojice podvornika. Obrazloženje ponovnoga raspisivanja natječaja prodekan Križan donosi u izvješću od 15. prosinca 1874. upućenom Senatu. „(...) uslijed prvoga natječaja za radno mjesto pedela prijavilo se dvadeset, a za radno mjesto podvornika devet molitelja.” Kako bi se izbjegli budući prigovori, jer je rok za natječaj bio kratak, uslijed dopisa Kraljevskoga ugarskog ministarstva za obranu upućenog Vladi Senat je odlučio ignorirati stari natječaj i naredio raspisivanje novoga od 9. studenog do 15. prosinca 1874. Na temelju raspisanoga natječaja prijavilo se još 12 natjecatelja za mjesto pedela, a za mjesto podvornika još četvorica. Za mjesto pedela prijavila su se 32 molitelja, a za mjesto podvornika njih 13.³⁶

Prema pronađenom dokumentu *Izvješće prodekana red. prof. dr. sc. Križana*, Križan je Senatu predložio dvojicu kandidata, Jakova Hercega³⁷ i Josipa Elmaye-

kraljevskog kotarskog suda. Zna i piše vrlo dobro hrvatski i njemački, te ima vrlo lijepo i čisto pismo. Ured kraljevske zemaljske blagajne dao mu je vrlo dobru svjedodžbu o čudorednosti, on se poziva i na druge vrlo dobre svjedodžbe koje je dobio za vrijeme vojničke službe. Trebao bi dostaviti sve svjedodžbe koje je u molbenici naveo. Prijavio se na mjesto pedela ali tamo ga nismo mogli predložiti na prvom mjestu.” HR-UNIZG-1. Opći spisi, *Izvješće prodekana red. prof. dr. sc. Antuna Križana* upućeno akademikom senatu u Zagrebu, 17. 10. 1874.: ur. br. 1-20-1875.

³⁴ HR-UNIZG-1. Opći spisi, *Izvješće prodekana red. prof. dr. sc. Antuna Križana* upućeno akademikom senatu u Zagrebu, 17. 10. 1874.: ur. br. 1-20-1875.

³⁵ „Petar Faget rodio se 6. svibnja 1833. u Pregradi. Služio je devet godina kao pomoćni podvornik kod kraljevske zemaljske vlade. Dobio je vrlo lijepu svjedodžbu od ravnateljstva pomoćnih ureda, kojom ga ono najtoplije preporuča.” HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis br. 76-874 od 26. 10. 1874. Rektorata Sveučilišta upućen visokoj Kraljevskoj zemaljskoj vladi. Usp. HR-UNIZG-1. Opći spisi, *Izvješće prodekana red. prof. dr. sc. Antuna Križana* upućeno akademikom senatu u Zagrebu, 17. 10. 1874.: ur. br. 1-20-1875.

³⁶ Na mjesto pedela prijavili su se, pored starih, i novi molitelji: Matija Lukšić, Tomo Milić, Dane Ceranić, Antun Rajković, Franjo Mlakar, Petar Ravančić, Ignac Ivanino, Luka Ferić, Đuro Solf, Mate Kaličić, Andrija Albeli, Jakov Kovačević, Mile Rukavina, Sava Kozanović, Josip Elmajjer i Vatroslav Lončarević. Pored starih molitelja za radno mjesto dvojice podvornika prijavili su se August Rajković, Miladin Višnić, Petar Faget i Ignatij Ivaničov. HR-UNIZG-1. Opći spisi, *Izvješće dr. Antuna Križana* o natječajnom izboru, 15. 12. 1874.: ur. br. 5392 8/4-1875.

³⁷ „Jakov Herceg – rodio se u Suborskoj, gradiškom kotaru 1841. godine. Oženjen suprugom Amalijom Herceg ima jedno žensko dijete. Trenutno je zaposlen na radnom mjestu pisar kod odpravništva za zemaljsku obranu u Budimpešti. Priložio je ‘Certificat’ i listinu o sposobnosti kao također vrlo pohvalnu svjedodžbu o čudorednosti. Zna i piše vrlo dobro hrvatski i njemački, pismo mu je vrlo lijepo i čisto. Kod vojništva služi trinaest godina kao podčastnik. Listina o sposobnosti pokazuje da je u svakom obziru hvale vrijedan.” HR-UNIZG-1. Opći spisi, *Izvješće dr. Antuna Križana* o natječajnom izboru, 15. 12. 1874.: ur. br. 5392 8/4-1875.

ra,³⁸ za radno mjesto pedela. „Samo između ove dvojice ima pravo po zakonu slavni senat birati pedela, budući na oko da su obojica vrlo sposobna, te je vrlo teško sud izreći, koj ima među njima ima prednost glede zasluga, sposobnosti i moralnih krijeposti.” Križan ističe da mu je prvi izbor Herceg jer je prema kaznenom zapisniku koji je Herceg priložio u natječajnoj dokumentaciji vidljivo da nikad nije napravio nikakav prekršaj u vojničkoj službi, za razliku od Josipa Elmayera, koji je kažnjavao tri puta zbog malih disciplinarnih prekršaja. Drugi razlog za Hercegov izbor taj je da zna vrlo dobro hrvatski i njemački, a Elmayer lošije govori hrvatski i njemački te vrlo dobro poznaje talijanski i mađarski, što prema Križanu nisu jezici potrebni za službu pedela na Sveučilištu. Treći razlog za Hercegov izbor jest taj što je oženjen i ima dijete. „Valja mu prije pomoći da ju po mogućnosti opskrbi, ona će ga također vezati da ostane revan u službi, da se čuva nepoštena čina kojim bi mogao službu izgubiti, te tako sebe i svoju obitelj upropastiti.” Četvrti razlog koji Križan navodi jest da Herceg trenutno služi pri Kraljevskom ugarskom ministarstvu za obranu, koje ga je i preporučilo Senatu. U zaključnom dijelu izvješća ističe da je Elmayer sposoban i da zahvaljujući svojim vrlinama može za vrijeme rata postati poručnikom u vojsci, no smatra da za tako sposobna čovjeka nije služba pedela, koji mora katkad obavljati službu podvornika. Shodno tome, bilo bi za „Elmayera pogibljeno, da tako izobražen gospodin i neoženjen, dođe u uže prijateljstvo s mladom gospodom na sveučilištu, što bi ga moglo priječiti u pedelskoj službi”.³⁹ Jedan od ključnih razloga zašto je Antun Križan promijenio mišljenje u svojem izvješću za izbor pedela taj je što je očigledno Kraljevsko ugarsko ministarstvo za obranu dalo snažne preporuke za Jakova Hercega za radno mjesto pedela.⁴⁰ Činjenica je da je Herceg bio častan i ugledan vojnik odlikovan ratnom kolajnom za hrabrost za zasluge tijekom vojne službe. Takvo priznanje bilo je najveća čast i ugled koju je pojedinac mogao dobiti u društvu.⁴¹

³⁸ „Josip Elmayer – računarski stragmeštar kod 44. kraljevske pješačke pukovnije. Rodio se 1838. godine u Varaždinu. Nije oženjen, služi u vojsci 14 godina i deset mjeseci. Priložio je ‘certificate’ kraljevskog ministarstva i listinu o sposobnosti kao također preporuku vojničkoga poglavarstva. Zna i piše hrvatski i njemački dobro, a talijanski i mađarski dosta dobro. Molbenicu je sastavio u njemačkom jeziku, da ju može njegovo vojničko poglavarstvo razumjeti, koje je preporukom molbenicu popratilo. Pismo mu je vrlo lijepo i čisto. Bio je u vojni 1866. godini u Italiji, a 3. srpnja 1869. u vojni u Dalmaciji kao računarski stražmeštar. U obje priložene listima o sposobnostima, svjedoči da je molitelj u svakom obziru hvale vrijedan. Priložio je također kazneni zapisnik, iz kojega se vidi da je bio triput, radi manjih vojničkih disciplinarnih prekršaja, kažnjen.” HR-UNIZG-1. Opći spisi, Izvješće dr. Antuna Križana o natječajnom izboru, 15. 12. 1874.: ur. br. 5392 8/4-1875.

³⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Izvješće dr. Antuna Križana o natječajnom izboru, 15. 12. 1874.: ur. br. 5392 8/4-1875.

⁴⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Kraljevskog ugarsko-hrvatskog zapovjedništva domobranstva u Zagrebu od 26. 11. 1874.: ur. br. 3398/1 upućen Rektoratu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I.: ur. br. 187/1875.

⁴¹ Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 314-315.

Kad je riječ o izboru dvojice podvornika na Sveučilištu, Križan ističe da među 13 natjecatelja Miladin Višnić ispunjava sve uvjete za podvornika koje zahtijeva zakonski članak o namještanju isluženih dočasnika od 27. veljače 1873. i pripadajuća naredba od 8. travnja 1873. o namještanju isluženih dočasnika. Križan navodi da Višnića, osim njegova poglavarstva, mnogi drugi preporučuju jer je vrlo revan, pošten i savjestan u službi.⁴² Kraljevska hrvatsko-slavonska zemaljska vlada uvrstila je od 1904. do 1918. u zakon praksu slanja „Imenika isluženih dočasnika” na temelju zakonskoga članka II. iz 1873., kojim se ovlašćuje za građansko namještenje.⁴³ Prema spomenutom zakonu iz 1873., isluženi dočasnici Kraljevskoga hrvatsko-ugarskog domobranstva zapošljavani su na radno mjesto pedela i podvornika Sveučilišta. Kraljevski ugarski domobranski ministar uputio je dopis br. 132.180 - 20/1910. od 16. prosinca 1910. Nikoli pl. Tomaševiću banu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, u kojem je upozorio na zapreke pri uspješnijem zapošljavanju certificiranih dočasnika u građanskoj službi. Nadalje, u sadržaju dopisa istaknuto je da je 1909. u zemljama svete krune ugarske 127 certificiranih dočasnika dobilo građansko namještenje, dok je u Austriji oko 700 certificiranih dočasnika namješteno u građansku službu. Ratni ministar navodi da situacija nije kao u Austriji, ali da ipak svake godine sve veći broj certificiranih dočasnika dobiva u sve većem broju namještenje u građanskoj službi. Prema dotad objavljenim slučajevima, smatrao je da neke oblasti ne prijavljuju certificirane dočasnike po točki 11. naputka za provedbu zakonskoga članka II. od 1873. i to smatra kašnjenjem. Nadalje, traži od hrvatskoga bana ne samo točan broj namještenih dočasnika, nego smatra nužnim imati podatke o radnim mjestima isluženih dočasnika.⁴⁴ Iz dostupnih historiografskih izvora nameće se zaključak da se Austro-Ugarska Monarhija brinula o isluženom dočasničkom osoblju – iako su zbog raznih razloga svoju krepost izgubili u vojnoj službi – tako što ih je štitila spomenutim zakonom o zapošljavanju u građanskoj službi. Senat je odlukom od 5. siječnja 1875. utvrdio plaću pedela na 400 forinti, a podvornika na 300 forinti.⁴⁵

⁴² HR-UNIZG-1. Opći spisi, Izvješće dr. Antuna Križana o natječajnom izboru, 17. 12. 1874.: ur. br. 5392 8/4.

⁴³ HR-UNIZG-1. Opći spisi: Dopis Vlade upućen Rektoratu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I., 17. 5. 1904.: ur. br. 202/1904; Namještanje isluženih dočasnika 1905. i 1906., upućeno akademičkom senatu, 17. 8. 1906.: ur. br. 533-1906; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 22. 3. 1907.: ur. br. 147-1907; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 29. 5. 1907.: ur. br. 240-1907; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 14. 5. 1908.: ur. br. 1152-1908; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 29. 10. 1908.: ur. br. 1480-1908; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 24. 9. 1909.: ur. br. 580-1909; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 27. 1. 1910.: ur. br. 67-1910; Namještanje isluženih dočasnika, upućeno akademičkom senatu, 16. 4. 1911.: ur. br. 221-1911.

⁴⁴ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 22-1911.

⁴⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Josipa Pliverića visokoj Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 14. 12. 1881.: ur. br. 555-1881.

Spomenuti Naputak napisan je 1879., a u 8. članku definira se natječaj i „popunjavanje mjesta pisara, pedela i podvornika”. Ondje stoji da se radna mjesta popunjavaju prema zakonskom članku II. od 27. veljače 1873. zajedničkoga Hrvatsko-ugarskog sabora, prema kojem povjerenstvo treba „u obzir uzeti islužene dočasnike (...) za radna mjesta pisara, pedela i podvornika. Nadalje, prijavitelji za navedena radna mjesta moraju biti pripadnici kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Zatim, moraju biti neporočni i imati broj godina koje su zakonski utvrđene za rad.”⁴⁶ U 10. članku Naputka navodi se da natječaj za ispražnjena činovnička i podvornička mjesta raspisuje Senat u službenim novinama na vrijeme od četiri do osam tjedana. U 13. članku piše da u pogledu disciplinarnoga postupka, umirovljenja, otpremnine i otpusta iz službe za činovnike pedele i podvornike vrijede sveučilišni propisi koji vrijede i za činovnike i podvornike kraljevskih oblasti, odnosno za samoupravu Kraljevine Hrvatske i Slavonije, ako ne bude zakonom drugačije određeno. U 14. članku navodi se da je Senat disciplinarna oblast za činovničko i podvorničko osoblje Sveučilišta. Shodno tome, u 15. članku Naputka stoji da rektor sveučilišnom činovniku i podvorniku podjeljuje dopust do 14 dana, do četiri tjedna Senat, a za duži dopust mora se zatražiti dozvola Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade.⁴⁷ U 16. članku stoji da se „studenti moraju u službenom doticaju vladati prema činovniku, pedelu i podvornikom načinom kako to obrazovanim ljudima dolikuje. Uvrijeđen činovnik, pedel ili podvornik može se pritužiti svojoj oblasti, koja će prema stanju stvari disciplinarnim putem postupati protiv uvrieditelja.”⁴⁸

Zakletva sveučilišnoga pedela i podvorničkoga osoblja prije stupanja u službu

Rektorat Sveučilišta uputio je Kraljevskoj zemaljskoj vladi dopis br. 207-1874. od 31. prosinca 1874. u kojem navodi da je Rektorat poslao zapisnik sjednice Senata od 17. prosinca br. XV, u kojem Sveučilište izvješćuje Vladu da je Senat izabrao pedela Jakova Hercega i dvojicu podvornika, Miladina Višnića i Petra Fageta (slika 2). U izvješću stoji da je pedel Herceg položio službenu prisegu 30. prosinca i tim činom stupio u službu. Podvornik Faget položio je službenu prisegu 24. prosinca i stupio u službu 31. prosinca, a drugi podvornik, Višnić, još nije položio prisegu. Rektor Sveučilišta moli Vladu odobrenje plaća po članku § 7 zakona o

⁴⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879., 2.

⁴⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879., 3.

⁴⁸ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 11. 11. 1879.: ur. br. 416-1879., 3-4.

plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje na Sveučilištu za činovničko osoblje od 5. siječnja 1874., odnosno za pedela Hercega i podvornika Fageta. U dopisu ističe da se za sada ne može pedelu dati stan i drva za ogrjev u sveučilišnoj zgradi, stoga moli Vladu da mu se isplati odšteta u visini od 150 franaka. Dok je trajao natječaj za izbor na radno mjesto dvojice podvornika, privremenu službu obavljali su podvornici Toma i Stjepan Klapšec i njima se obustavljaju privremene nagrade.⁴⁹

Prisega sveučilišnoga podvornika Petra Fageta glasila je:

„Ja Petar Faget, zaklinjem se živim Bogom, blaženom djevicom Marijom i svimi svetcima božjimi, da ću kako Njegovu cesarskomu i kraljevsko-apostolskomu Veličanstvu Franji Josipu Prvomu, i prejasnomu vladajućem domu Njegovu, tako i ustavu i zakonom zemlje među svimi okolnostima vieran ostati, da ću naloge svojih predpostavljanih u svako doba, po najboljem svojem mogućstvu voljno i hitro izvršavati, da ono, što mi se u službenih stvarih do znanja dođe ili što takovoga budem načuo, nikomu odati neću, te da ću svagda, kao što to poštenomu slugi pristoji, vjerno i marljivo biti, da ću se pristojno ponašati i da me od najtočnijega izpunjena moje službene dužnosti neću odvratiti nikakovi obziri, niti obećanja, niti pokloni niti darovi. Tako mi Bog pomogao, blažena djevica Marija i svi svetcima božji!”⁵⁰

Prisega sveučilišnoga podvornika Mladena Višnića glasila je:

„Ja Mladen Višnić, zaklinjem se živim Bogom, blaženom djevicom Marijom i svimi svetcima božjimi, da ću kako Njegovu cesarskomu i kraljevsko-apostolskomu Veličanstvu Franji-Josipu Prvomu, i prejasnomu vladajućem domu Njegovu, tako i ustavu i zakonom zemlje među svimi okolnostima vieran ostati, da ću naloge svojih predpostavljanih u svako doba po najboljem svojem mogućstvu voljno i hitro izvršavati, da ono, što mi se u službenih stvarih do znanja dodje ili što takovoga budem načuo, nikome odati neću, te da ću svagda, kao što to poštenomu slugi pristoji, vieran i marljiv biti, da ću se pristojno ponašati i da me od najtočnijega ispunjenja moje službene dužnosti neću odvratiti nikakovi obziri, niti obećanja, niti pokloni niti darovi. Tako mi Bog pomogao, blažena djevica Marija i svi svetcima božji!”⁵¹

⁴⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu upućen visokoj Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 31. 12. 1874.: ur. br. 208-1874.

⁵⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Prisega podvornika Petra Fageta u Zagrebu, 31. 12. 1874.: ur. br. 208-1874.

⁵¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Prisega podvornika Mladena Višnića u Zagrebu, 2. 1. 1875.: ur. br. 208-1874.

Prisega sveučilišnoga pedela Jakova Hercega nije pronađena u fondu Opći spisi u Arhivu Sveučilišta u Zagrebu. Međutim, sačuvana je prisega Ivana Šklebara, sveučilišnoga pedela koji je stupio na dužnost početkom studenoga 1916. godine. Prisegu je položio pred dvojicom svjedoka:

„Ja Ivan Šklebar, zaklinjem se živim Bogom, blaženom djevicom Marijom i svimi svetcima božjima, da ću kako Njegovu cesarskomu i kraljevsko-apostolskomu Veličanstvu Franji Josipu Prvomu, i prejasnomu vladajućem domu Njegovu, tako i ustavu i zakonom zemlje među svimi okolnostima vieran ostati, da ću naloge svojih predpostavljjenikah u svako doba, po najboljem svojem mogućstvu voljno i hitro izvršavati, da ono, što mi se u službenih stvarih do znanja dođe ili što takovoga budem načuo, nikomu odati neću, te da ću svagda, kao što to poštenomu slugi pristoji, vjerno i marljivo biti, da ću se pristojno ponašati i da me od najtočnijega ispunjavanja moje službene dužnosti neće odvratiti nikakovi obziri, niti obećanja, niti pokloni niti darovi. Tako mi Bog pomogao, blažena djevica Marija i svi svetcima božji!”⁵²

Pretpostavlja se da je tekst zakletve Hercega i njegova nasljednika Andrije Kišura sadržajno potpuno isti kao navedena zakletva(e).

Službeno odijelo pedela i sveučilišnih podvornika

Pedelova odora sastojala se od dolame crvene boje, unutarnjega kaputa od tamnoplave čohe, s rubovima ukrašenima srmom i predom obavijenom zlatnom niti. Hlače i kapa također su bili od tamnoplave čohe, ukrašene vitičastim ukrasima od srme, a čizme s ostrugama.⁵³ Pedel je također nosio unutarnju odjeću zajedno s crnim kalpakom, perjanicom i resama, a žezlo Sveučilišta je imao u svojoj desnoj ruci prilikom važnih sveučilišnih ceremonija.⁵⁴

Senat je poslao dopis br. 173 od 4. svibnja 1878. Odjelu za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade s molbom da se za sveučilišnoga pedela nabavi svečano crno odijelo po narodnom kroju u iznosu od 120 forinti.⁵⁵ Pedelu su kupljeni par čizama i par žutih ostruga za čizme za svečano odijelo u iznosu od 15 forinti.⁵⁶ Nadalje, pedelu je 22. lipnja kupljena sablja za 7 forinti i žnora za sablju za 3

⁵² Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 318.

⁵³ Vesna Marija Potočić Matković, Ivo Soljačić, „Odijevanje nastavnika i studenata tijekom povijesti”, u: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), 649.

⁵⁴ Pedelovo odijelo čuva se u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu. Ivan Mirnik, „Insignije Sveučilišta u Zagrebu”, u: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), 641.

⁵⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 2639/1877.

⁵⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Račun za čizme, 22. 6. 1878.: ur. br. 181/1878.

forinte.⁵⁷ Krojač Anton Kristijan u dopisu ističe da je za pedela načinio jedan menten, surku, prsluk i hlače od finoga crnog sukna te kalpak s perjanicom, a da je za odijelo primio svotu u iznosu od 95 forinti od sveučilišnoga rektorata (slika 3).⁵⁸

Senat je uputio Vladi dopis br. 417 od 16. studenog 1889. da poveća zemaljski proračun za 1890. za odijelo sveučilišnoga pedela u iznosu od 60 forinti, a za 1889. da dodijeli novčanu pomoć na ime odštete za odijelo. Kraljevska zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, uputila je Sveučilištu odgovor br. 12845 od 28. veljače 1890., u kojem ističe da se ne mogu uvažiti navedene molbe jer prema članku 7. zakona od 5. siječnja 1874. o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje na Sveučilištu „Pedelu pripada samo slobodan stan i drva, ne odijelo u naravi ili kakva odšteta za isto”.⁵⁹

Vlada je uputila dopis br. 2795 od 16. ožujka 1891. Rektoratu Sveučilišta u kojem odobrava nabavu surke, hlača i čizama za pedelovo svečano odijelo proračunskim troškom od 56 do 58 forinti.⁶⁰ Krojač Josip Golubić skrojio je hlače za iznos od 40 forinti, a postolar Franjo Fröhlich izradio čizme za 18 forinti.⁶¹

Pedel Andrija Kišur u Potvrdnici br. 235 od 27. rujna 1895. navodi da je primio od Rektorata novo uredsko odijelo, koje se sastoji od jednoga ogrtača, dva kaputa (jedan za svečanije prilike, drugi za običnu povorku), dvojih hlača, jednoga prsluka i jedne kape. Navodi da mu je to odijelo uredno predano i da mu dobro stoji.⁶²

Naredbom bana Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 20. lipnja 1896. br. 2876 objavljen je napatuk zaklade za nabavu odijela podvorničkoga osoblja Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade i pomoćnih joj ureda. U članku 1. stoji da se uredovna odjeća podvorničkoga osoblja, koju to osoblje ima nositi u službi i izvan nje, sastoji od kabanice, hlača i prsluka za zimsko doba, *cviljušne* haljine i kape za cijelu godinu te kaputa, hlača i prsluka za ljetno doba. Zimska kabanica mora biti od debljega sukna, modro-sive boje po francuskom kroju i skrojena do koljena. Pedleove ljetne hlače i prsluk su morale biti jednake duljini *cviljušne* haljine. Nadalje, kapa mora biti po francuskom kroju od sukna modro-sive boje, pririjeđena *paspoilom* i ružicom od kovine sa zemaljskim grbom i krunom sv. Stjepana. *Cviljušna* haljina treba služiti pri čišćenju uredov-

⁵⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Račun za sablju i žnoru, 22. 6. 1878.: ur. br. 181/1878.

⁵⁸ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Račun za krojačke usluge, 22. 6. 1878., ur. br. 181/1878.

⁵⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje Kraljevske zemaljske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 28. 2. 1890.: ur. br. 78-1890.

⁶⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje Kraljevske zemaljske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 16. 3. 1891.: ur. br. 117-1891.

⁶¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Rektorata upućen Kraljevskoj zemaljskoj vladi od 2. 5. 1891.: ur. br. 117-1891.

⁶² HR-UNIZG-1. Opći spisi, Potvrdnica pedela Andrije Kišura od 27. 9. 1895.: ur. br. 235-1895.

nih soba ili obavljanju drugih službenih poslova u kojima bi se uredovno odijelo moglo oštetiti. U članku 2. stoji da osim označenoga odijela podvornici dobivaju ostruge, štap, zemaljski grb s krunom sv. Stjepana, džepni remen ili bandolijer, sablju, zimski kaput, bundu i vrpcu za sablju. U članku 3. navedeno je da podvorničko osoblje treba sve odjevne predmete nositi toliko dugo dok su uporabivi.⁶³

Pedel je uvijek u odijelu pratio rektora za vrijeme svečanih ceremonija, kao što je to bilo polaganje prisege prigodom instalacije novoga rektora te prigodom doktorskih promocija. Od 1904. do 1918. rektor i dekani, svi s lancem oko vrata, išli su u tijelovskoj procesiji neposredno iza hrvatskoga bana, odjevenog u raskošnu, draguljima posutu magnatsku odoru zvanu *menten*, s kalpakom i orlovim perom na glavi, a pedel je stupao s njihove lijeve strane.⁶⁴ Pedel je stupao u procesijama povodom spomen-mise za caricu i kraljicu Elizabetu 19. studenog 1904.,⁶⁵ sudjelovao je u svečanoj službi 4. listopada 1904. u prvostolnoj crkvi, uz rektora, dekane i profesore, povodom imendana cara i kralja Franje Josipa I., kao i u mnogim drugim svečanostima.⁶⁶

Sveučilišni pedeli sudjelovali su u inauguracijama rektora Sveučilišta u Saboru Trojedne kraljevine. Svečanost inauguracije rektora Sveučilišta vodio je hrvatski ban. To dokazuje dopis br. 425 od 6. listopada 1887. u kojem Rektorat Sveučilišta moli Sabor Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije da se svečana inauguracija rektora održi u Saboru. Slanje dopisa bilo je službena procedura rezerviranja saborske dvorane za svečanost inauguracije. Saborski predsjednik Mirko Horvat odgovorio je istoga dana u dopisu br. 10, u kojem dopušta da se 19. listopada 1887. u velikoj saborskoj dvorani održi „instalacija velemožnoga gospodina sveučilišnog rektora i to pod istim uvjetima kao i prijašnjih godina” (slika 4).⁶⁷

Status sveučilišnih pedela 1874. – 1918.

Činovničko osoblje nastojalo se izboriti za veća novčana primanja, tj. bolji ekonomski status. Sveučilišni pedel Jakov Herceg uputio je 27. rujna 1881. molbu u kojoj traži Odjel za nastavu Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu dodjelu stipendije njegovoj kćeri Mariji. Odjel je u dopisu odbio Hercegovu molbu i u obrazloženju naveo da su stipendije sistematizirane samo za polaznike preparandije u samostanu milosrdnih sestara, a njegova kći Marija polazi Višu djevojačku učionicu, što ne odgovara natječaju.⁶⁸

⁶³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naredba bana Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 20. 6. 1896.

⁶⁴ Mirnik, „Insignije Sveučilišta u Zagrebu”, 641.

⁶⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 646/1904.

⁶⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 5381904.

⁶⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje Sabora Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije br. 8/10 1887. od 6. 10. 1887.: ur. br. 432-1887.

⁶⁸ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Odjel za nastavu, 27. 9. 1881.: ur. br. 555-1881.

Herceg je 28. studenog 1881. uputio Senatu Sveučilišta dopis u kojem moli Senat da preporuči njegovu molbenicu za novčanu pomoć.⁶⁹ Izvjestitelj prof. dr. sc. Josip Pliverić⁷⁰ uputio je 14. prosinca 1881. dopis Kraljevskoj zemaljskoj vladi u kojem ju moli da uzme u razmatranje pedelovu i podvorničke molbe za povećanje plaća. Dalje u dopisu navodi da je Senat zasjedao 14. prosinca i jednoglasno prihvatio zahtjev pedela i podvornika za povećanje plaća. Pliverić je obrazložio jednoglasnu odluku Senata činjenicom da sveučilišnom pedelu plaća, određena člankom 7. zakona od 5. siječnja 1874. – plaće za učitelje i činovničko osoblje na Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu – ukupno iznosi 400 kruna (forinti). Ta je plaća, po mišljenju Senata, premalena i s obzirom na položaj Sveučilišta i s obzirom na službeni djelokrug pedela i s obzirom na plaće podvorničkoga osoblja namještenog u ostalim uredima pri Kraljevskoj zemaljskoj vladi. Plaću od 400 forinti imaju podvornici kod Kraljevske vlade, a pedelov djelokrug posla uključuje ne samo svu ekonomičku upravu i nadzor u prostranoj sveučilišnoj zgradi nego i nadzor podvornika. Pedel je dužan obavljati i pisarničke poslove u potrebi jer je kvalificiran za njih. Pliverić ističe da se sveučilišni pedel ne može nikako uspoređivati s podvornicima, a ni s vijećničkim slugama, zaposlenim pri Kraljevskom bancskom stolu s plaćom od 450 forinti, dok obični podvornici dobivaju 400 forinti naknade, koliko i pedel. Senat drži da bi bilo pravedno da se pedelu povisi plaća na 500 forinti godišnje. Plaća podvornika Sveučilišta određena je na 300 forinti na godinu. „Ova je ne samo apsolutno nedostatna – već i apsolutno nepravedno odmjerena, ako se ne sravni sa plaćama kod drugih namještenih ureda. Ovoliku plaću imaju već i pomoćni podmornici kod kraljevskih sudbenih stolova i pomoćnici kod kraljevskog bankskog stola.” Nadalje, ističe da sveučilišni podvornici nisu pomoćni, nego trajno namješteni podvornici. „Bilo bi dakle pravedno, da im se i plaća prema tomu njihovu namještenju, a i prema kategoriji zarada, na kom služe povisi na 400 forinti. Ovo su tim više opravdani prijedlozi, kad se uzme da su pedel i podvornici na raspolaganju cijeli dan, od sedam sati ujutro (ljeti od šest sati) pa do 16-17 sati navečer neprekidno skoro na sveučilištu zbog predavanja, a istom prije i poslije toga vremena uspijevaju spremati, čistiti i zračiti sveučilišne prostorije. Posao njihov nije ni lagan niti ga je malo (...)” Pliverić zaključuje da su ti argumenti utjecali na jednoglasnu odluku senatora da Zemaljska vlada na budućem zasjedanju Sabora predloži zakonsku osnovu po kojoj bi se uklonile zapreke što stoje na putu povišenja plaća pedela i podvornika Sveučilišta.⁷¹

⁶⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis pedela Hercega Senatu Sveučilišta, 28. 11. 1881.: ur. br. 555-1881.

⁷⁰ Josip Pliverić (1847. – 1907.), redoviti profesor općega hrvatsko-ugarskoga državnog prava, međunarodnoga prava i upravnoga zakonoslavlja na Pravoslavnom i državoslovnom fakultetu. Obnašao je dužnost dekana Pravoslavnoga i državoslovnoga fakulteta i rektora Sveučilišta u dva mandata, 1892./1893. i 1904./1905. Ranka Franz Štern, Marko Merćep, Jagoda Mesić, „Rektori i prorektori Sveučilišta u Zagrebu”, u: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669. – 2019.* ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), 605.

⁷¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, 14. 12. 1881.: ur. br. 555-1881.

U fondu Opći spisi nije sačuvan odgovor Vlade, no prema daljnjim zahtjevima pedela i podvornika za povećanje plaće nameće se logičan zaključak da je rješenje bilo negativno. To nije obeshrabilo pedela i podvornike Sveučilišta da 25. veljače 1885. ponovno Senatu upute dopis u kojem mole da se požuri rješavanje njihove molbe od 5. prosinca 1884. radi povišenja plaća.⁷² Senat je zasjedao 28. veljače 1885. i nakon završetka sjednice istoga dana uputio Odjelu za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade dopis u kojem moli Vladu da riješi molbu pedela i podvornika preko Senata, koji je predložio da se pedelu povisi plaća s 400 na 500 forinti, a sveučilišnim podvornicima s 300 na 400 forinti. „Sveučilišni podvornici uživaju najmanju plaću od svih podvornika kod autonomnih oblasti ureda i banških namještenika. Da je to zbilja tako uvjerit blagohotno kraljevska zemaljska vlada iz sljedećega: podvornici kod visokih kraljevskih zemaljskih vladinih odjela imaju plaću po 500, 400 i 350 forinti, podvornici kraljevskog stola sedmorice 450 i 400 forinti, podvornici za bana 360 forinti, podvornici kraljevskog banškoga stola 400 forinti, podvornici sudbenih stolova 400 forinti, podvornici kod kraljevskih kotarskih sudova po 350 forinti, podvornici računarskoga ureda kraljevske zemaljske vlade 400 i 360 forinti, podvornici zagrebačke realke 400 forinti, podvornici kod srednjih učilišta 400 forinti i podvornici kraljevske zemaljske blagajne imaju 400 forinti.” U nastavku dopisa izvjestitelj navodi da sveučilišni podvornici imaju manju plaću od namještenika pri višim državnim oblastima i da su sveučilišni podvornici opterećeni jednakim, ako ne i većim poslom. U zaključku se ističe da je odgovornost sveučilišnih podvornika veća jer se od njih traži više okretnosti i naobrazbe i oni ne zaostaju za drugim podvornicima, osim u plaći. Shodno tome, Senat moli da mu podvornici budu plaćeni barem kao što su u srednjim školama. U dopisu stoji: „pošto se pedelu i zakonom ustanovljuje u ime plaće 100 franaka više nego li podvorniku sveučilišta, posvemu je opravdano, da se taj zakon temelji i razmjerno očuva pri povišenju plaća, i to ne samo radi teretnoga i razgraničenoga njegovoga službovanja, već i radi položaja.” Na kraju dopisa Senat moli povišenje plaća pedelu i podvorniku: pedelu s 400 na 500 forinti, a podvorniku s 300 na 400 forinti na godinu.⁷³

Sveučilišni pedel Herceg posljednjih sedam godina službe nije bio sposoban obavljati zahtjevnu službu, pa je sam podnio zahtjev za umirovljenje.⁷⁴ Herceg je prije traženja umirovljenja 21. travnja 1887. poslao molbenicu Upraviteljstvu Kraljevske kaznionice u Gospiću za radno mjesto tamničara. Kraljevska kaznionica obavijestila je Sveučilište o tom Hercegovu potezu.⁷⁵ Da je Herceg podnio zahtjev za prijevremenu mirovinu dokazuje dopis rektora Gustava Barona

⁷² HR-UNIZG-1. Opći spisi, 25. 2. 1885.: ur. br. 79/1885.

⁷³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, 28. 2. 1885.: ur. br. 79/1885.

⁷⁴ Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 314.

⁷⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Jakova Hercega Upraviteljstvu Kraljevske kaznionice u Gospiću, 25. 4. 1887.: ur. br. 171/1887.

od 16. srpnja 1886. upućen Zapovjedništvu Kraljevske ugarske 27. domobranske polubrigade u Bjelovaru, u kojem traži sve isprave i dokumente potrebne za umirovljenje pedela Jakova Hercega.⁷⁶ Shodno tome, u zapisniku sjednice Senata Sveučilišta od 30. srpnja 1886. jedna od točaka dnevnoga reda bila je rasprava o umirovljenju pedela Jakova Hercega. U prvoj točki sjednice navodi se izvješće predsjednika Senata, rektora Gustava Barona. Baron je istaknuo da je uslijed podnesene molbe sveučilišnoga pedela Hercega za umirovljenje u konkretnom slučaju potražio mišljenje i uputu od uvaženih pravника u Vladi: komu pripada pravo umirovljenja pedela Hercega, Senatu koji je imenovao pedela ili Vladi kao najvišoj kontrolnoj oblasti? Rektor u sadržaju pisma priznaje da nije upućen, ali ipak smatra da Vlada jedina ima pravo umiroviti pedela, odnosno sve zemaljske službenike. Navodi da se na današnjoj sjednici pod točkom dnevnoga reda nalazi molba pedela Jakova Hercega za umirovljenje zbog bolesti. Baron u zaključku dopisa moli Vladu da uvaži Hercegovu molbu jer „moliteljevo umirovljenje postaje nužnim i iz službenih obzira, jer ga ne samo bolest njegova, već i druge okolnosti čine nesposobnim za daljnje službovanje kod ovoga sveučilišta”.⁷⁷ Herceg je bio bolestan i nesposoban za službu, a to dokazuje dopis koji je u svibnju 1887. uputio Vladinu Odjelu za bogoštovlje i nastavu. U njemu moli dodjelu primjerene novčane pomoći i navodi da je u prošle dvije godine strašno u bolesti trpio te da su mu se imovinske okolnosti uvelike poremetile, kao i obiteljski odnosi. „(...) ne mojom krivnjom takovi da ne mogu biti gori i zbog toga molim najpokornije za blagohotno uvažavanje ove molbe.”⁷⁸

Hercegovе nezgodne obiteljske okolnosti i njegovo „nesnalaženje” na radnome mjestu natjerali su ga da ponovno Vladi uputi dopis (br. 2570/1889 od 2. ožujka 1889.) u kojem moli novčanu pomoć. U dopisu ističe da je njegova supruga rodila prije pet tjedana, a prije poroda dva je mjeseca bolovala, „te sada imadem troje malene djece, od kojih dvoje školu pohađaju”. Nadalje, ponovno je Vladu molio povećanje plaće jer „kraj ovakve velike skupoće, stradaju bolje plaćeni činovnici, a kamoli potpisani sa plaćom godišnjih 400 forinti bez ikakvoga drugoga dohotka. Od tih 400 forinti na godinu moram hraniti četiri do pet osoba, odijevati i školovati, doista je kukavno, a pogotovo nemoguće, kada koji član oboli. Smjerno potpisani služi već petnaestu godinu na sveučilištu. Svim su podvornicima ovoga kraljevskog sveučilišta plaća i stanarina povećani, ostadoh ja jedini sa prijašnjom plaćom od 400 forinti, a kraj toga ne dobivam ni pelutuma u ime odjela, kao što ga svi ostali podvornici imaju, te tako da dva podvornika ovoga sveučilišta imaju za 40 franaka na godinu veća beriva.” Dalje ističe da je njegova služba pedela vrlo tegobna i odgovorna, a danju i noću vezan je uz zgradu i mora budno

⁷⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, 16. 7. 1886.: ur. br. 340/1886.

⁷⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Zapisnik sjednice akademičkog senata kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu održane 30. srpnja 1886., br. IX školske godine 1885/6.: ur. br. 453/1886.

⁷⁸ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Jakova Hercega, 16. 5. 1887.: ur. br. 1043/87.

bdjeti oko nje. „Sve dužnosti pazikuće namijenjene su meni, a često puta imao sam obavljati poslove, paziteljem peći ili prostim težakom, poslove za koje inače nisam nadležan. (...) Osim toga obavljam i pisarske poslove gotovo sve za dekanat mudroslovnoga fakulteta, a koliko dospijem i za sveučilišnu pisarnu. (...)” Na kraju dopisa moli Zemaljsku vladu dodjelu malo veće novčane potpore jer je odbijen njegov prijedlog za promaknuće u viši platni razred.⁷⁹ Nekoliko dana poslije Vladin Odjel za bogoštovlje i nastavu odlukom br. 2570 od 17. ožujka 1889. odobrio je novčanu potporu pedelu u iznosu od 66 forinti.⁸⁰

Vlada je naposljetku odlučila povisiti godišnju plaću pedelu i podvornicima Sveučilišta. U odluci br. 1.104 od 26. veljače 1890. stoji da je povećana plaća sveučilišnom pedelu Jakovu Hercegu na iznos od 500 forinti na godinu počevši od 1. ožujka 1890., a shodno tome povišene su plaće sveučilišnim podvornicima Petru Fagetu i Konstantinu Dumi na iznos od 400 forinti. Andriji Banfiću, Ivanu Punjeku i Andriji Kišuru povišene su plaće na 350 forinti na godinu.⁸¹

Bez obzira na povećanje godišnje plaće, Hercegu je obiteljska situacija bivala sve teža zbog bolesti maloljetne djece. Uputio je Vladi dva dopisa, 1892. i 1893., u kojima moli novčanu pomoć za troškove lijekova i liječenja.⁸² Odjel za bogoštovlje i nastavu odobrio je novčanu pomoć za troškove liječenja pedelu Hercegu.⁸³

Teške životne okolnosti očito su utjecale na Hercega, koji je 1894. napravio izgređ u sukobu s prof. dr. sc. Arminom Koričićem u zgradi Sveučilišta. U ožujku 1894. vodila se istraga u zgradi zbog sukoba između pedela i nastavnika Sveučilišta, a u službenim zapisnicima o ispitivanju niza sveučilišnih svjedoka navodi se da su pravnik Koričić i Herceg raspravljali zbog pošte u pedelatu. Prema iskazima svjedoka, Koričić je upitao Hercega za listove, a ovaj mu je dao samo jedan list. Koričić je optužio Hercega da je zanijkao ostalu poštu koja je glasila na njegovo ime. Na takav istup Herceg je odgovorio psovkom i vrijeđanjem Koričića i rekao mu da će odsad njegove listove otppravljati u njegov stan i da ih neće primati na Sveučilištu.⁸⁴ Uprava Sveučilišta već je duže vrijeme sumnjala na Hercegevo

⁷⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis pedela Jakova Hercega upućen visokoj Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 2. 3. 1889.: ur. br. 122-1889.

⁸⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje Kraljevske zemaljske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu, Odluka, 17. 3. 1889.: ur. br. 122-1889.

⁸¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje Kraljevske zemaljske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 26. 2. 1890.: ur. br. 77-1890.

⁸² HR-UNIZG-1. Opći spisi: Dopis pedela Jakova Hercega upućen Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 3. 1. 1892.: ur. br. 9-1892.; Rješenje Kraljevske zemaljske vlade, 3. 1. 1892.: ur. br. 14-1892.; Dopis pedela Jakova Hercega upućen Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 19. 2. 1893.: ur. br. 2707-1893.

⁸³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje Kraljevske zemaljske vlade, 3. 1. 1892.: ur. br. 14-1892.

⁸⁴ Svjedočili su Petar Vidak, Mijo Blažnor i Anton Koričić. HR-UNIZG-1. Opći spisi, Zapisnik Armina Koričić – prijava protiv pedela Hercega zbog grubih povrijeđa akademske i osobne časti nanesene u pedelatu, 20. 3. 1894.: ur. br. 109-1894.

probleme s pretjeranim uživanjem alkohola na radnome mjestu i u ovoj situaciji Herceg je izvukao deblji kraj. Taj izgred motivirao je rektora Sveučilišta da pode-se Vladi zahtjev za hitno umirovljenje pedela. Senat Sveučilišta uputio je Vladi 9. srpnja 1894. dopis u kojem rektor navodi da je Senat izvješćem br. 431 od 7. rujna 1886. uputio Vladi molbu da se sveučilišni pedel Jakov Herceg umirovi s obzirom na njegovu nesposobnost za daljnje službovanje na Sveučilištu. Rektor podsjeća da je Vlada propustila 26. siječnja 1887. umiroviti pedela koji je sam tražio umirovljenje. „Ne pristavši na umirovljenje, Vlada je zapravo htjela službeniku dati drugu šansu za oporavak i brisanje tragova, kako bi službenik ponovno stekao poštovanje i bio osopobljen za službu. Barem su taj preokret očekivale akademijske oblasti i njegovi neposredni predpostavljenici, držeći da čovjek s obitelji i pristojnim radom, što teče iz njegove službe, neće ponovno na kocku staviti svoj prilično neugodan položaj i egzistenciju sebe i svoje obitelji. Međutim se te nade nisu ostvarile, jer pedel u daljnjem svom službovanju nije krenuo pravcem povrata povjerenja nego se zadnje vrijeme propio i prema tome on se više ne može oporaviti i vratiti u službu.” Rektor u pismu ističe da Herceg više nije sposoban obavljati svoju dužnost i da Sveučilište nema nikakve koristi od njegove službe, odnosno da mu se više ne mogu povjeravati poslovi novčane naravi, kao i drugi poslovi koji se odnose na nadzor sveučilišne imovine. Zato smatra da takav službenik ponižava ugled i čast Sveučilišta. Iz svega toga proizlazi da je pedel Jakov Herceg potpuno nesposoban za daljnju službu na Sveučilištu. „Uzimajući ipak da on služi već skoro 34 godine i da je u prvo vrijeme svoga namještenja bio dobar i revan službenik, i uzimajući se na okolnost, da on ima obitelj, suprugu i troje djece, akademijski senat ne želi strog postupak, već predlaže Vladi, da sveučilišnoga pedela Jakova Hercega blagoslovljeno postaviti u trajno stanje mira. U tu svrhu čast je ovome senatu u prigosti staviti u otpis službe s odnosima rečenoga pedela s prvotnom molbom Vladi da blagoslovi čim prije umirovljenje i da u što skorije vrijeme raspiše natječaj za ispražnjeno mjesto pedela.”⁸⁵

Senat je 10. srpnja 1894. poslao Vladi dokument *Opis službe* za pedela Jakova Hercega s prijedlogom umirovljenja. Herceg je bio pješak i poslije dočasnik Carske i kraljevske 8. krajiške pukovnije, 81. i 88. domobranskog bataljuna. Sudjelovao je 1866. u ratu u Italiji, u vojsci je proveo ukupno 14 godina. Dekretom Rektorata Sveučilišta od 19. prosinca 1874. br. 187 zaposlen je na mjestu pedela Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Od 1. siječnja 1883. uživao je stan u naravi uz ogrjev u sveučilišnoj zgradi te mu je uslijed toga otpala stanarina. Na radnome mjestu pedela radio je punih 20 godina.⁸⁶ Vladin Odjel za bogoštovlje uputio je 23. kolovoza 1894. Kraljevskoj zemaljskoj blagajni dopis br. 9019 da otpusti pe-

⁸⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi: Sjednica akademijskoga senata kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 9. 7. 1894. i Dopis akademijskog senata kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. upućen kraljevskoj zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, 9. 7. 1894., ur. br. 256-1894.

⁸⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Opis službe pedela Jakova Hercega, 10. 7. 1894.: ur. br. 256-1894.

dela Sveučilišta Jakova Hercega na prijedlog Senata toga sveučilišta od 9. srpnja 1894. br. 256 „zbog nesposobnosti za daljnje službovanje te staviti u trajno stanje mira i dozvoliti u smislu zakona od 10. siječnja 1892. od umirovljenja i opskrbe zemaljskih urednika i službenika pošto je ukupno nešto preko 32 i pol godine službovao.” Nalaže se obustava plaće Jakova Hercega od 1. rujna 1894. i isplaćivanje mirovine u iznosu od 420 forinti godišnje.⁸⁷

Sveučilište je raspisalo natječaj za pedela u *Narodnim novinama* br. 238 od 17. listopada 1894. Valja napomenuti da je 6. listopada te godine stupio na snagu promijenjeni, dopunjeni *Zakon o ustroju i uređenju Sveučilišta*⁸⁸, u kojemu se u čl. 32. više ne navodi tko sve spada u činovnike, a čl. 36. o pravima i imenovanju činovnika i podvornika ostao je neizmijenjen. Prema čl. 76., plaća pedela iznosila je 500 forinti uz pravo na slobodan stan, drva i sedam petogodišnjih doplataka po 25 forinta.⁸⁹ Na adresu Sveučilišta stigle su brojne prijave, a jedna je bila ona Andrije Kišura, podvornika Sveučilišta. Kišur je predao dopis s natječajnom dokumentacijom 18. studenog 1894. Andrija Kišur rođen je 1844. u Krščenovcu u Varaždinskoj županiji. U dopisu navodi da je rimokatoličke vjere, oženjen i otac četvero neopskrbijene djece. Služio je neprekidno 22 godine i pet mjeseci u Carskoj kraljevskoj vojsci, u 53. pješačkoj pukovniji nadvojvode Lavoslava. Glasom dekreta od 25. ožujka 1888. položio je službenu zakletvu, a od 1. travnja iste godine obavljao je službu podvornika u Rektoratu i Kvesturi, uz godišnju plaću od 300 forinti, 60 forinti za stanarinu i 40 forinti za uredovno odijelo. Od 1. travnja 1888. povećana mu je plaća i stanarina. Piše i govori hrvatski i njemački, a u manipulaciji je vješt jer je posljednjih 12 godina vojničkoga službovanja bio dodijeljen pukovnijskim skladištima kao logističar, gdje se bavio raznim računima na potpuno zadovoljstvo tamošnjih pretpostavljenih. Obavljao je pedelovu službu oko četiri mjeseca 1889./1890., a uz podvorničku, od 22. lipnja 1894. povjerena mu je i pedelova služba.⁹⁰ Senat Sveučilišta izabrao je Andriju Kišura na sjednici 11. prosinca 1894., br. 17. 3/3 jednoglasnom odlukom.⁹¹

Status sveučilišnih podvornika 1874. – 1918.

Sveučilište se razvijalo i širilo je svoje istraživačke zavode poput Kemijskoga, Lučbenoga i Farmakognostičkoga, a shodno tome utemeljena je Kraljevska sveučilišna knjižnica. Zato se pojavila potreba za zapošljavanjem novih sveučiliš-

⁸⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Obustava plaće pedela Jakova Hercega, 23. 8. 1894.: ur. br. 256-1894.

⁸⁸ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 18.

⁸⁹ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta*, 195-216; Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 314.

⁹⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Molba pedela Andrije Kišura upućena Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I., 18. 11. 1894.: ur. br. 500-1894.

⁹¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Potvrda izbora pedela Andrije Kišura, 11. 12. 1894.: ur. br. 7-1895.

nih podvornika. Senat je raspisao natječaj za radno mjesto za dva podvornika u Knjižnici. Izvještaj o provedenom natječaju napisao je sveučilišni bibliotekar Ivan Kostrenčić, koji je za ta radna mjesta predložio Pavla Anića i Josipa Fila, islužene podčasnike Kraljevskoga ugarsko-hrvatskog domobranstva.⁹² Anić i Filo položili su 15. prosinca 1904. zakletvu i stupili u službu kao podvornici Kraljevske sveučilišne knjižnice.⁹³ Početkom svibnja 1905. raspisan je natječaj za mjesto podvornika Lučbenoga zavoda. Odlukom Senata iz listopada iste godine radno mjesto pripalo je isluženom dočasniku Andriji Banfiću.⁹⁴ Banfić je položio zakletvu i stupio u službu 12. listopada 1905.⁹⁵ Banfića je naslijedio podvornik Franjo Starčević, koji je 27. prosinca 1912., nakon premetačine Lučbenoga zavoda, osuđen za krađu, te ga je Senat suspendirao.⁹⁶ Starčevića je 1. prosinca 1913. na mjestu podvornika naslijedio Josip Pozaić.⁹⁷

Na Sveučilištu su službu podvornika obavljali Josip Pernar, Ljudevit Dumbrovka⁹⁸, Pavle Anić⁹⁹, Josip Filo i Josip Duplić, a službu pomoćnih podvornika Stjepan Valent¹⁰⁰, Janko Čajka, Franjo Drevenkara¹⁰¹, Đuro Fureš, Josip Gluhak, Franjo Herceg, Petar Novak, Josip Ostojač i Franjo Žabek.¹⁰² Podvornici Josip Pernar, Josip Filo, Ivan Domini i pomoćni podvornici Stjepan Pavić i Florijan Jalšević zaposleni su u Kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici.¹⁰³ Franjo Čanaki imenovan je 8. listopada 1913. podvornikom u Kraljevskoj šumarskoj akademiji.¹⁰⁴

U zgradi Sveučilišta u siječnju 1904. dogodila se pljačka, a za rješavanje toga slučaja najzaslužniji su pedel Kišur i kućni sluga Franjo Žabek. Prema izvješću Senata od 31. siječnja 1904., u noći s 27. na 28. siječnja dogodila se provala u sveučilišnoj zgradi u kojoj je opljačkan sveučilišni željezni ormarić u kojem su u papirnatoj

⁹² HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 651-1904.

⁹³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 685-1904.

⁹⁴ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 222-1905.

⁹⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 616-1905.

⁹⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Rješenje akademičkog senata, 28. 12. 1912.: ur. br. 860-1912.

⁹⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 911-1913.

⁹⁸ Služio je na radnome mjestu podvornika Fizikalnoga zavoda Mudroslovnoga fakulteta. HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 123-1911.

⁹⁹ Anić je 1908. otišao u mirovinu, a zamijenio ga je Ivan Šklebar 23. prosinca 1908. na radnome mjestu podvornika Kraljevske sveučilišne knjižnice. HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 1589-1908.

¹⁰⁰ Službu je obavljao u Kraljevskom sveučilišnom komparativnom anatomskom zavodu. HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 73-1910.

¹⁰¹ Obavljao je službu u Farmakognostičkom zavodu, a 1. srpnja 1909. zamijenio ga je Josip Jurač. HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 306-1909.

¹⁰² Josip Ostojač i Franjo Žabek bili su ložači peći u sveučilišnom rektoratu, s tim da je Žabek obavljao posao kućnoga sluga. HR-UNIZG-1. Opći spisi, Odluka br. 83-1906 i ur. br. 710-1906.

¹⁰³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 123-1911.

¹⁰⁴ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 734-1913.

kutijici bila dva iznosa: od 3.572 krune i od 500 kruna. Sutradan, 28. siječnja ujutro, uprava Sveučilišta doznala je za pljačku i odmah obavijestila redarstvene vlasti na čelu s grofom Beloševićem. Podvornici su osumnjičili bivšega pravnika Antuna Jurića, koji se šetao oko zgrade i grijao kod peći u blizini rektorova ureda u sveučilišnoj zgradi, no istraga je pokazala da on tri mjeseca nije upisan u knjigu evidencija dolazaka zaposlenika Sveučilišta. Dalje u dopisu stoji da je sveučilišni tajnik naložio pedelu i kućnom slugi Žabeku da pretraže cijelu zgradu ne bi li pronašli tragove koji će pomoći u istrazi. Pedel Kišur otkrio je željeznu kutijicu na drugom katu, između drvenih i željeznih vrata koja vode do tavana. Otkriće je sveučilišni tajnik prijavio grofu Beloševiću, koji je preuzeo ormarić i odnio ga u sjedište redarstva u Petrinjskoj ulici. Ondje su utvrdili da je kutija netaknuta i kad su ju otvorili pred svjedocima, u njoj je bio novčani iznos od 3.572 krune, dok drugi, manji iznos od 500 kruna nije pronađen. U zaključnom dijelu dopisa Senat ističe da su sveučilišni organi uredno obavljali svoju dužnost i da nisu sudjelovali u provali i pljački sveučilišnih novčanih prihoda.¹⁰⁵

Senat je 22. listopada 1908. uputio dopis sveučilišnom vrataru Ignjatu Koluđeru upozoravajući ga da bi mogao dobiti otpust iz službe jer se protiv njega vodi kaznena sudska istraga te da je suspendiran od službe i plaće na Sveučilištu dok istraga ne završi. U sadržaju dopisa istaknuto je da je navedeni osumnjičen za krađu počinjenu na štetu vojne blagajne. Uslijed istrage zatvoren je u samicu ondašnjega Kraljevskoga sudbenog stola. Senat ga je na osnovi § 9. carske naredbe od 10. ožujka 1860. o disciplinarnom postupku protiv službenika suspendirao od službe i plaće na Sveučilištu u smislu ustanove § 36. zakona o ustroju Sveučilišta od 5. siječnja 1874.¹⁰⁶ Odluka o suspenziji Ignjata Koluđera od službe i plaće stupila je na snagu 30. listopada 1908.¹⁰⁷ Prema izvješću kaznenoga spisa protiv Ignjata Koluđera Kraljevskoga sudbenog stola br. 701/09 od 20. studenog 1909., Koluđer je osumnjičen za krađu, odnosno za sudioništvo u krađi, jer su u njegovu posjedu pronađeni vojnički predmeti. „Koluđer tvrdi da ti predmeti nisu njegovi, već ih je njemu u povratku dao stražmeštar Stjepan Stanić, što navedeni poriče. Pošto drugih dokaza nema, stoji tvrdnja nasuprot tvrdnji.” Shodno tome, Kraljevsko državno odvjetništvo u Zagrebu, koje je protiv Koluđera predložilo pokretanje istrage, smatra da ne nalazi razloga za daljnji sudski progon protiv njega, „no to ne riješava akademsku oblast dužnosti, da ne istraži, nije li sveučilišni podvornik-vratar ogriješio u svoje disciplinske dužnosti”. U daljnjem sadržaju dopisa ističe se da je prijava protiv sveučilišnoga podvornika potekla od anonimne osobe i da protiv Koluđera govori činjenica da se u njegovu posjedu zatekla

¹⁰⁵ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Akademikog senata upućen Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 21. 3. 1904.: ur. br. 25-1904.

¹⁰⁶ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 1443-1908.

¹⁰⁷ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Suspenzija sveučilišnoga podvornika-vratara Ignjata Koluđera od službe i plaće, ur. br. 1491-1908.

vojnička roba. Koluđer je na sudu istaknuo da ta vojnička roba nije njegova nego Stanićeva. Činjenica je da je tu robu držao kod sebe punih 14 mjeseci, iz čega se nameće zaključak da ju nije ukrao jer bi ju u suprotnom davno prodao. Kaluđer je nekoliko puta ispitivan i nikad nije mijenjao iskaz, što se ne može reći za Stanića, koji je za vrijeme ispitivanja dao četiri različita iskaza. Navedeni razlozi bili su dovoljni da Kraljevsko državno odvjetništvo obustavi kazneni progon protiv Koluđera te se u zaključku izvješća nalaže da se Koluđeru obustavi suspenzija.¹⁰⁸ Odlukom rektora sveučilišnom podvorniku-vrataru ukinuta je suspenzija 1. prosinca 1909., čime je vraćen na dužnost.¹⁰⁹

Vladin Odjel za bogoštovlje i nastavu uputio je 15. lipnja 1909. Rektoratu Sveučilišta dopis *Naputak za kvesturu činovničkog i podvorničkog osoblja sveučilišta*. U dopisu se navodi da je Senat na sjednici 16. svibnja 1909. predložio Vladi promjenu § 79. u „Naputak za kvesturu činovničkog i podvorničkog osoblja sveučilišta”. Senat je predložio Vladi da sveučilišni vratar treba preuzimati sve jednostavne listove i brzogjave upravljene na slušače sve dok ne dođe do osobne promjene sadašnjega pedela. U zaključku dopisa Odjel za bogoštovlje i nastavu prihvaća prijedloge Senata.¹¹⁰

Sveučilišni podvornici Ignjat Koluđer, Ivan Šklebar i Franjo Žabek tražili su od Kraljevske zemaljske vlade novčanu pomoć. U pismima upućenim Vladi 10. siječnja 1913. mole novčanu pomoć zbog poskupljenja u Zagrebu. Vlada je 23. travnja udovoljila zahtjevima sveučilišnih podvornika i kućnoga sluge Žabeka dodijelivši im jednokratnu novčanu pomoć.¹¹¹

U Arhivu Sveučilišta u Zagrebu nedostaje gradivo fonda Opći spisi koje obuhvaća 1914. i 1915. godinu, koje je zanimljivo jer je riječ o prvim dvjema ratnim godinama. Prvi svjetski rat itekako se odrazio na djelovanje Sveučilišta u Zagrebu. Tu tezu potvrđuje naredba Vladina Odjela za bogoštovlje i nastavu br. 22977 od 30. srpnja 1915., kojom izričito nalaže Sveučilištu da je zabranjeno upisivati strane studente iz država koje su objavile rat Austro-Ugarskoj Monarhiji i da se naredba treba protegnuti na cijelo vrijeme trajanja rata.¹¹² Nadalje, Sveučilište je prema Vladinoj naredbi br. 26466 od 12. listopada 1914. bilo obvezno predati nastavne zgrade i predmete na uporabu vojnoj upravi, a prilikom njihova povrata obaviti propisanu primopredaju.¹¹³ Zbog mogućih zračnih napada na Zagreb Vladin

¹⁰⁸ Izvješće Kraljevskoga sudbenog stola, 20. 11. 1909.: ur. br. 701/09. HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 701-1909.

¹⁰⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 701-1909.

¹¹⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naputak za kvesturu činovničkog i podvorničkog osoblja sveučilišta, 15. 6. 1909.: ur. br. 287-1909.

¹¹¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 734-1913.

¹¹² HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naredba Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 10. 5. 1916.: ur. br. 270-1916.

¹¹³ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Naredba Odjela za bogoštovlje i nastavu, 19. 12. 1916.: ur. br. 876-1916.

Odjel za bogoštovlje i nastavu objavio je okružnicu br. 9007 od 6. travnja 1917., kojom se određuju sigurnosne mjere za školsku mladež. Među ostalim točkama, za Sveučilište je vrijedila odredba u kojoj piše da ako zračni napad bude najavljen za vrijeme nastave, slušači (studenti) ostaju u sveučilišnoj zgradi te se pod vodstvom svojih profesora mogu skloniti u prizemne prostorije, a po mogućnosti u podrum.¹¹⁴ Završetkom Prvoga svjetskog rata s europskoga političkog zemljovida nestala je Austro-Ugarska Monarhija, a na jednom dijelu njezina teritorija krajem listopada 1918. nastala je Država Slovenaca, Hrvata i Srba, odnosno od 1. prosinca Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Promjenom državne tvorevine Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. promijenilo je naziv u Hrvatsko sveučilište u Zagrebu.¹¹⁵

Podvornici i pedel u studentskim prosvjedima 1903. godine

U proljeće 1903. studenti Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. organizirali su prosvjede, koji su se pretvorili u nered, protiv bana Khuen-Héderváryja. Početkom ožujka studenti su se sukobili s policijom u zgradi Sveučilišta, koja je uz pomoć vojske provalila u zgradu i uhitila dvadeset dvoje studenata. Mnogi studenti koji su sudjelovali u demonstracijama kažnjeni su kaznama zatvora ili novčanom globom.¹¹⁶ Studentske demonstracije izbile su zbog ponižavajućega odgovora Ugarskoga kraljevinskog odbora na molbe Hrvata da se financijski odnosi Mađarske i Hrvatske urede na ravnopravnoj osnovi. Studenti su, unatoč zabrani rektora Vjekoslava Klaića, 2. ožujka održali skupštinu u predvorju zgrade Rektorata Sveučilišta, uz bučne prosvjede protiv mađarizacije, i donijeli rezoluciju u kojoj su tražili potpunu financijsku samostalnost Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Rektor Klaić uputio je 8. ožujka Proglas akademskim građanima i upozorio ih na njihovo ponašanje, koje je povrijedilo akademsku disciplinu, odnosno narušilo mir i red na Sveučilištu, što se smatralo povredom akademskoga poretka. Nadalje, rektor je upozorio da je u vrijeme studentskoga prosvjeda došlo do fizičkih sukoba, stoga je Senat morao najozbiljnije upozoriti studentsku mladež na akademsko vladanje i poštovanje akademskoga autoriteta. Shodno tome, najavio je da će sve povrede akademskoga poretka ubuduće najstrože kazniti.¹¹⁷

Godinu dana poslije, 21. ožujka 1904., Senat je Vladi uputio dopis s ciljem pokušaja opravdanja za studentske prosvjede na Sveučilištu jer je Vlada očito tražila krivca i planirala kazniti odgovorne. U dopisu Senat ističe da su ih studentski prosvjedi iznenadili i da nikako nisu bili spremni na takav razvoj situacije. Navo-

¹¹⁴ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Okružnica Odjela za bogoštovlje i nastavu, 6. 4. 1917.: ur. br. 174-1917.

¹¹⁵ Ivica Šute, „Sveučilište u Zagrebu 1918. – 1990.”, u: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica, 1669.-2019.*, ur. Mirjana Polić Bobić (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019), 56-57.

¹¹⁶ Luetić, „Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu”, 54-55.

¹¹⁷ Luetić, „Studentska mladež u Narodnom pokretu 1903. godine”, 52.

de da su demonstracije počele u vestibulu sveučilišne zgrade te ističu da zgradom, pa tako i ulaznim vratima i vestibulom, upravlja sveučilišni pedel, koji cijeli dan prima poštu, brine se za sve urede, osoblje i studente. „Pedel je privezan za svoj ured u kojem prima poštu i ne može svaki trenutak nadgledati što se zbiva u vestibulu.” Nadalje, u dopisu se navodi da sveučilišni kućni sluga obavlja u čitavoj zgradi takozvanu grubu službu i kao takav je neprikladan za nadzor vestibula. Kad je riječ o drugim sveučilišnim podvornicima, u dopisu je rečeno da si nijedan od njih ne može priuštiti cjelodnevni nadzor vestibula pored poslova koje obavljaju u svojim uredima, koji su podalje od vestibula. „Da bi se uopće takav nadzor mogao uspješno obavljati, nadgledati ulazna vrata i vestibul, i na taj način spriječiti demonstracije potreban je sveučilišni službenik koji bi obavljao stražarsku službu.” U zaključnom dijelu dopisa Senat smatra da bi bilo najprikladnije za takvu službu imenovati „vratara (portier), kakva imaju nedvojbeno ostala sveučilišta u istu svrhu”. U opisu posla vratara je stražarska dužnost u zgradi, a ponajprije bi se u svako doba nalazio u sveučilišnom vestibulu. Senat moli Vladu da se raspíše natječaj za radno mjesto vratara Sveučilišta na prijedlog Senata.¹¹⁸ Senat je 15. veljače 1906. raspisao natječaj za radno mjesto sveučilišnoga vratara. Među brojnim prijavama koje su pristigle izabrao je isluženoga dočasnika Ignjata Koluđera.¹¹⁹ Koluđer je zasnovao radni odnos 1. lipnja 1906., a prema pravilniku o radu, sveučilišnom vrataru trebao je pripasti stan u sveučilišnoj zgradi. Kako nije bilo prikladnoga stana u sveučilišnoj zgradi, sveučilišnom vrataru isplaćivala se godišnja stanarina od 160 kruna.¹²⁰

Sačuvano je pismo u kojem pedel Andrija Kišur moli novčanu pomoć za svojega sina koji studira tehniku na Sveučilištu u Brnu.¹²¹ Desetak godina poslije, 12. svibnja 1916., Kišur je podnio Senatu zahtjev za umirovljenje. U dopisu navodi tri razloga zbog kojih traži umirovljenje. Prvi je taj što je od 1888. u sveučilišnoj službi na radnome mjestu sveučilišnoga podvornika, a službu je od 1894. nastavio kao pedel. Navodi da ima preko 50 godina radnoga staža, preko 28 godina građanske i 22 godine vojničke službe. Drugi razlog je starost – u dobi je od 72 godine, a treći je njegovo narušeno zdravlje posljednjih nekoliko mjeseci.¹²² Kišura je privremeno zamijenio sveučilišni podvornik Ivan Šklebar na radnome mjestu pedela odlukom Senata od 21. listopada 1916. Radni uvjeti pedela znatno su se poboljšali u vidu godišnje plaće od 1.000 kruna, prava na odjevni paušal od 120 kruna, stan u naravi, drva i sedam petogodišnjih doplataka od 50 kruna.¹²³ Ivan Šklebar dočekao je kao pedel raspad Austro-Ugarske Monarhije i preimeno-

¹¹⁸ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis Akademikog senata upućen Kraljevskoj zemaljskoj vladi, 21. 3. 1904., ur. br. 111-1904.

¹¹⁹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 83-1906.

¹²⁰ HR-UNIZG-1. Opći spisi, ur. br. 295-1906.

¹²¹ HR-UNIZG-1. Opći spisi, Molba pedela Andrije Kišura, 29. 4. 1913., ur. br. 236-1913.

¹²² HR-UNIZG-1. Opći spisi, Dopis pedela Andrije Kišura, 12. 5. 1916.: ur. br. 266-1916.

¹²³ Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 318.

vanje Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. u Hrvatsko sveučilište u Zagrebu u studenom 1918.

Zaključna razmatranja

Analiza dokumenata iz Općih spisa Arhiva Sveučilišta u Zagrebu zaokružuje sliku o podvornicima i pedelima na Sveučilištu, obuhvaćajući njihova radna mjesta, ekonomski status te opis odore koju su bili dužni nositi. Iz dokumenata od 1874. do 1918. otkriva se značenje zanimanja pedel, podvornik, pisar i sveučilišni vratar za funkcioniranje Sveučilišta, što potvrđuje njihov zakonodavni okvir i pravilnik. Pedeli su bili važni službenici na brojnim srednjovjekovnim europskim sveučilištima tijekom povijesti, zaduženi za niz dužnosti, a pojam „pedel” dolazi od njemačke riječi *Pedell*, što znači školski odnosno sveučilišni podvornik. Pronalazimo ih u *Zakonskom članku ob ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu iz 1874.*, kao i dopunjenom zakonu iz 1894., na temelju kojega je pronađen dokument *Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu iz 1879. godine*. U Naputku se navode dužnosti koje pedel i podvornik obnašaju na zagrebačkom sveučilištu, kao i u dopuni Naputka iz 1909., koja sadržava definirano radno mjesto sveučilišnoga vratara. Iz analize dokumenata i Naputka evidentno je da su se za navedena radna mjesta provodili javni natječaji koji su imali određene kriterije, što također pokazuje njihovu važnost za tadašnje sigurno funkcioniranje Sveučilišta. Uloga podvornika i pedela nije bila samo ceremonijalna, kao što se može pomisliti s obzirom na opise njihove odjeće. Podvornici su bili sveučilišni administrativni službenici nezaobilazni za održavanje sveučilišne zgrade, a pedel je bio zadužen za poslove u pisarnici i razne sveučilišne ceremonije poput inauguracije rektora, doktorskih promocija i raznih državnih procesija poput tijelovske, kad je stupao u svečanom odijelu. Uvjet za zaposlenje na radnome mjestu sveučilišnoga pedela i podvornika bila je dugogodišnja vojnička služba s činom dočasnika Kraljevskoga ugarsko-hrvatskog domobranstva.

Na temelju arhivskih dokumenata možemo zaključiti da je postojala zakonska procedura pri zapošljavanju nižih sveučilišnih službenika, kao i u opisu njihovih radnih mjesta. Prednost pri zapošljavanju na radnim mjestima podvornika i pedela Sveučilišta u Zagrebu imali su isluženi časnici Kraljevskoga ugarskog domobranstva, a prednost se dobivala i na osnovi brojnosti djece te na kraju slabijega imovinskog stanja.

Prvi pedel modernoga Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. bio je Jakov Herceg, a naslijedio ga je Andrija Kišur. Prema sveučilišnim propisima, prije negoli je stupio na dužnost pedel je morao položiti zakletvu, a inače nositi propisano odijelo u svakodnevnoj radnoj dužnosti i posebno odijelo za vrijeme sveučilišnih ceremonija. Naime, pronađeni dokument Kraljevske zemaljske vlade i unutar njega

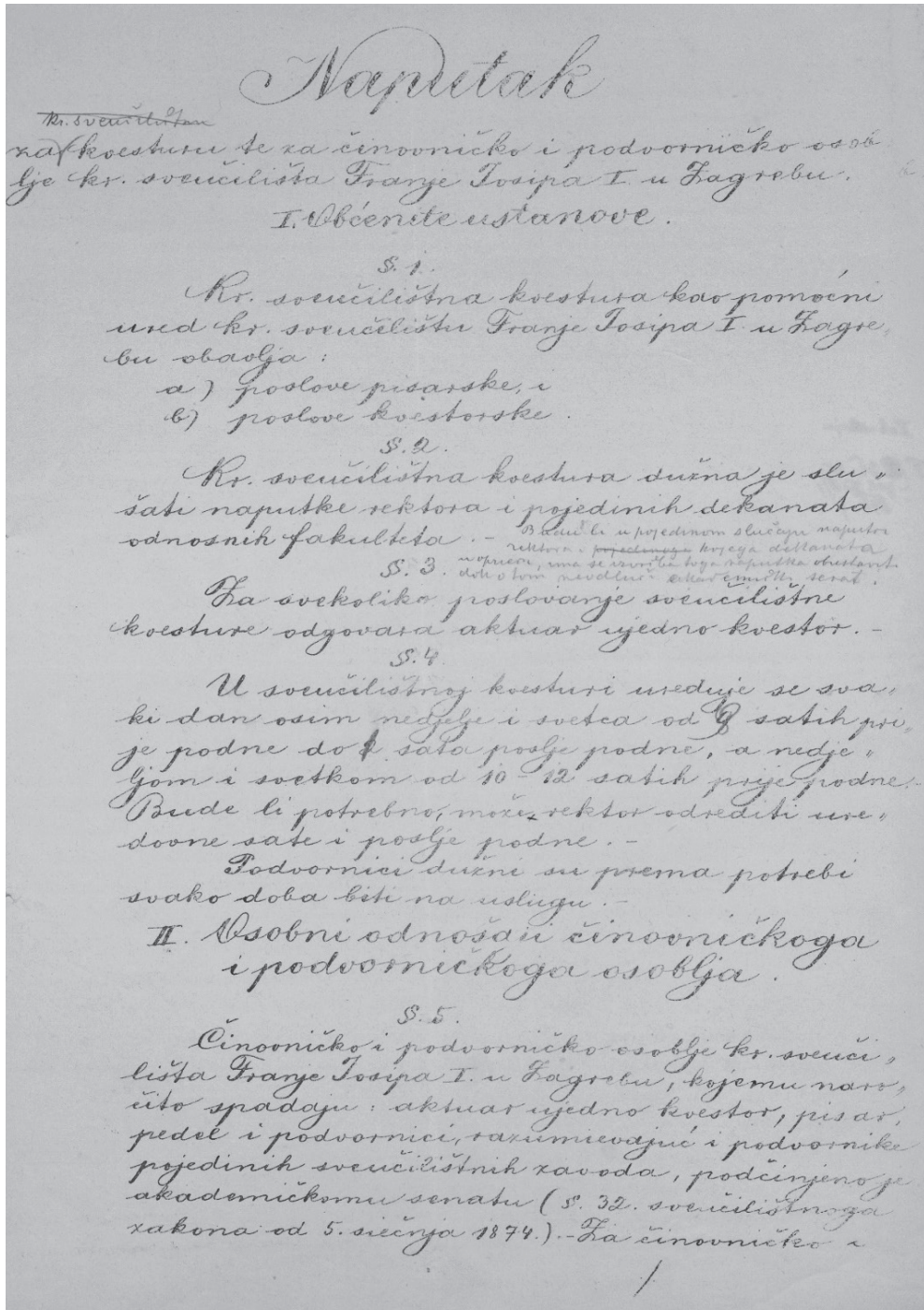
naputak o odijevanju podvornika i pedela pokazuje status njihovih zanimanja ne samo unutar Sveučilišta nego i šire.

Sveučilišni podvornici morali su biti na usluzi pedelu u službenom poslu. Prvi podvornici modernoga Sveučilišta bili su Petar Faget i Mladen Višnić. Zajedničko obilježje svih sveučilišnih pedela i podvornika u razdoblju Sveučilišta u Zagrebu od 1874. do 1918. jest da su bili isluženi dočasnici Kraljevskoga ugarsko-hrvatskog domobranstva i prema zakonu o namještenju iz 1873. morali su se zaposliti u građanskoj službi. Sveučilišni pedeli i podvornici savjesno su i odgovorno obavljali svoje dužnosti, izuzev pedela Jakova Hercega. Cijelo to razdoblje za sveučilišne pedele i podvornike bilo je obilježeno molbama za bolje plaćena radna mjesta. Stoga se u zakonu o ustroju Sveučilišta iz 1894. definira iznos njihovih primanja i status. Dokumentacija koja upućuje na zahtjeve pedela i podvornika za dodatna sredstva pokazuje socijalnu situaciju u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Traženje odgovornosti pedela u studentskim pobunama 1903. ukazuje na političku situaciju u to vrijeme, u kojoj su pedeli kao kraljevski službenici mogli biti odgovorni i za politička događanja na Sveučilištu. Prema svim pokazateljima, sveučilišni podvornici i pedeli imali su mnogo veća zaduženja i bili lošije plaćeni nego podvornici u državnim uredima.

Vremena se mijenjaju, pa tako i status pedela, podvornika i vratara unutar modernih sveučilišta. U vremenu koje se promatralo pedel, pisar i vatar bila su službenička radna mjesta, kojih u današnjoj sistematizaciji Rektorata Sveučilišta u Zagrebu više nema; ostalo je radno mjesto dostavljača, a vjerojatno u budućnosti neće biti ni podvornika. Pedel je danas čast i uloga u ceremoniji imenovanja novoga rektora, koju obavlja jedan od stručnih sveučilišnih službenika Rektorata. U povijesti Sveučilišta u Zagrebu pedel je našao svoje radno mjesto, pogotovo za vrijeme sveučilišnih ceremonija u vrijeme Austro-Ugarske. U to je doba njegova uloga bila nezaobilazna. Tradicija je nastavljena za vrijeme Kraljevine Jugoslavije te Nezavisne Države Hrvatske, a u socijalističkoj Jugoslaviji pedelska dužnost zadržala je svoj značaj, ali s nešto slabijim intenzitetom. Radno mjesto pedela prestalo je postojati u Republici Hrvatskoj, gdje pedel ima počasni čin, odnosno sudjeluje u sveučilišnim ceremonijama kao što su inauguracija novoga rektora, promocija počasnih doktorata te promocija doktora znanosti i umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu.¹²⁴

Moderna sveučilišta 21. stoljeća uz pomoć tehnologija stvaraju virtualne zbirke u kojima je arhivsko gradivo. Nadamo se da će Sveučilište u Zagrebu na svojoj digitalnoj platformi u budućnosti stvoriti virtualnu zbirku Pedeli i podvornici Sveučilišta u Zagrebu na digitalnoj platformi *Vizbi.UNIZG*, u kojoj će biti cjelokupan arhivski materijal iz svih zbirki i fondova, objedinjen, kao i svi znanstveni članici napisani na navedenu temu predstavljeni široj javnosti. Na taj način otvorit će se mogućnost daljnjih istraživanja.

¹²⁴ Veselinović, „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”, 324-325.

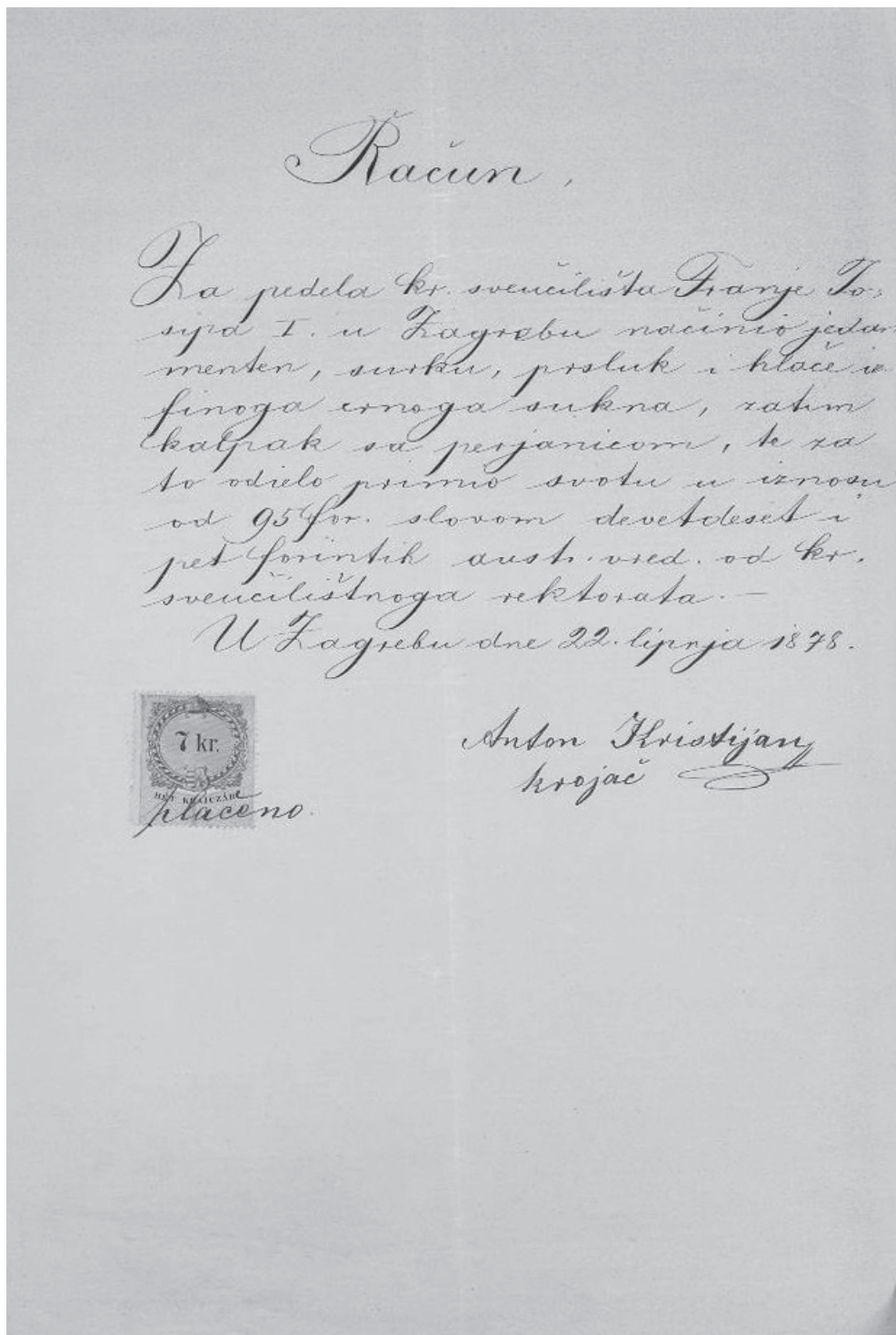

Slika 1. HR-UNIZG-1. Opći spisi, 1879., Naputak za kvesturu te za činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 1.

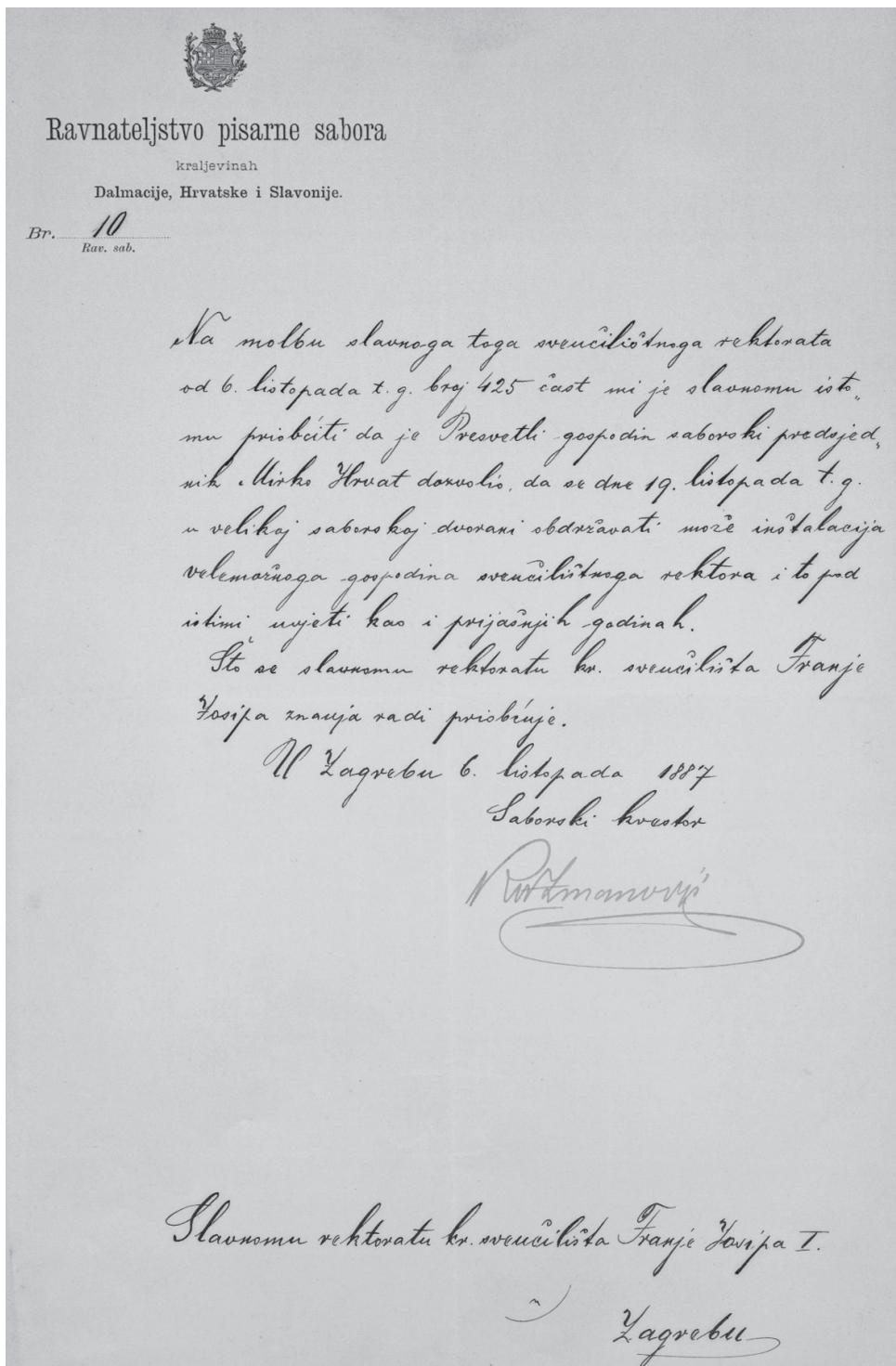
Prepis naredbe na kr. zemaljsku blagajni,
 nu u Zagrebu, od dne 8. siječnja 1875 br. 48.

Nalaze se kr. zem. blagajni, da novo
 imenovanomu pedelu kr. sveučilišta Fra,
 nje Josipa I. u Zagrebu, Jakovu Hercegu,
 koji je po izvjestju rektorata istoga sveučil,
 lista od 3. siječnja t.g. br. 4 službenu prise,
 gu položio dne 30. prosinca 1874 i isti
 dan nastupio službu, sustavnu plaću od
 400 for slovom: četiri sto forintah a. vr. na
 godinu, počamši od 1. siječnja t.g., za,
 tim novo imenovanomu podvorniku isto,
 ga sveučilišta Petru Fagetu, koji je
 službenu prisegu položio 24. prosinca
 1874, a službu svoju nastupio 31. pro,
 sinca 1874, sustavnu plaću od 300
 fore, slovom: tri sto forintah a. vr. na go,
 dinu, počamši od 1. siječnja t.g., i na,
 pokon novo imenovanomu podvorniku
 istoga sveučilišta Miladinu Višniću,
 koji je službenu prisegu položio 2. sieč,
 nja t.g. i isti dan nastupio službu,
 sustavnu plaću od 300 for slovom:
 tri sto forintah a. vr. na godinu, poč,
 amši od 1. veljače t.g. u jednakih
 mjesečnih obrocih anticipativnih na raz,
 vedno bilježovane namire izplatjujel,
 i na teret autonomnoga budžeta

Slika 2. HR-UNIZG-1. Opći spisi, 1875., Odluka o primanju pedela Jakova Hercega i podvornika Petra Fageta i Miladina Višnića, 11-20.

Slika 3. HR-UNIZG-1. Opći spisi, 1878., Račun krojača Antona Kristijana, br. 181.

Slika 4. Svečanost inauguracije u Saboru. HR-UNIZG-1. Opći spisi, 1887., br. 432.

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Sveučilište u Zagrebu – fond 1. Opći spisi 1874. – 1918. (HR-UNIZG-1. Opći spisi).

Objavljeni izvori i literatura

Akademčke oblasti, osoblje i red predavanja na kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu u zimskom proljeću 1874./75. Zagreb: Tiskom Dragutina Albrechta, 1874.

Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, ³1998.

Franz Štern, Ranka; **Merćep**, Marko; **Mesić**, Jagoda. „Rektori i prorektori Sveučilišta u Zagrebu”. U: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica:1669. – 2019.*, uredila Mirjana Polić Bobić, 596-633. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Holjevac, Željko. „Kraljevska akademija znanosti i Pravoslavna akademija 1776. – 1874.” U: *Sveučilište u Zagrebu 350- godišnjica: 1669.-2019.*, uredila Mirjana Polić Bobić, 30-38. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Lakušić, Stjepan. *Statut Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2023. Virtualne zbirke sveučilišta u Zagrebu. Pristup ostvaren 30. 4. 2024. <https://unizg.eindigo.net/?pr=i&id=32917>.

Luetić, Tihana. „Studentska mladež u Narodnom pokretu 1903. godine”. *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci XV* (2013), br. 1: 51-58.

Luetić, Tihana. „Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu 1874. – 1918.” U: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, uredila Mirjana Polić Bobić, 38-55. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Luetić, Tihana. „Studenti iz Splita na Mudroslovnom fakultetu Kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (1874. – 1914.)”. *Kulturna baština* 45 (2019): 173-196.

Luetić, Tihana. „Studenti iz Dalmacije na Pravnom fakultetu Kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874. – 1918.” *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 64 (2022): 211-266.

Mirnik, Ivan. „Insignije Sveučilišta u Zagrebu”. U: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, uredila Mirjana Polić Bobić, 636-646. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Modrić-Blivajs, Dunja. „Doprinos zagrebačkih srednjoškolskih profesora iz razdoblja 1883.-1903. razvoju Akademije i Sveučilišta”. *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 33 (2015): 239-263.

„Pedel”. Hrvatski jezični portal. Pristup ostvaren 19. 7. 2023. https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eV9jURE%3D.

Potočić Matković, Vesna Marija; **Soljačić**, Ivo. „Odijevanje nastavnika i studenata tijekom povijesti”. U: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, uredila Mirjana Polić Bobić, 648-649. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Spomenica akademičkog senata Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874.-1924. Zagreb: Zaklada tiskare narodnih vladara, 1925.

Spomenica na svetčano otvaranje Kralj. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, prvog Hrvatskoga, dana 19. listopada 1874. Zagreb: Tiskarna Dragutina Albrechta, 1875.

Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874.-1899. Zagreb: Akademički senat kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I., 1900.

Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, svezak I i II, glavni urednik Jaroslav Šidak. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969.

Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669. – 2019., uredila Mirjana Polić Bobić. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Šute, Ivica. „Sveučilište u Zagrebu 1918. – 1990.” U: *Sveučilište u Zagrebu 350-godišnjica: 1669.-2019.*, uredila Mirjana Polić Bobić, 56-89. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Veselinović, Velimir. „Pedeli Sveučilišta u Zagrebu”. *Historijski zbornik LXXV* (2022), br. 2: 311-332.

*Tatijana Petrić**
*Hrvoje Mandić***

The Valets and the Janitor at the Royal University of Francis Joseph I in Zagreb (1874-1918): Regulation of Status and Position

Summary

This paper discusses the significance of the valets and the janitor at the Royal University of Francis Joseph I in Zagreb, based on original material from the University of Zagreb and relevant scholarly literature. While the valets were administrative officers essential for the maintenance of the university building, the janitor was responsible for office work and various university ceremonies, such as the inauguration of the rector, doctoral promotions, and state processions (e.g. Corpus Christi), during which he wore a formal suit. To qualify for the position of the university janitor, one had to have long-term military service with the rank of non-commissioned officer in the Royal Hungarian-Croatian Home Guard. The paper analyses the role and operation of the janitorial office at the Royal University of Francis Joseph I in Zagreb from 1874 to 1918.

Keywords: janitor, valets, Royal University of Francis Joseph I, non-commissioned officers, Jakov Herceg

* Tatijana Petrić, Office for coordination with librarians, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: tpetric@unizg.hr

** Hrvoje Mandić, Office for digitalisation, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: hmandic@unizg.hr